libau

hoge der a 5
9712 ac Groningen
telefoon (050) 312 65 45
www.libau.nl
email: info@libau.nl

aan geadresseerde

groningen juli 2018

onderwerp jaarverslag Libau 2017

Geachte lezer,

Het is met plezier dat ik u het jaarverslag van 2017 kan aanbieden. Met plezier, omdat het laat zien hoe veelzijdig de opbrengsten kunnen zijn van het werken aan ruimtelijke kwaliteit. De meerwaarde, die ontstaat als het lukt om onze expertise te kunnen verbinden met de ambities en belangen van gemeenschap, burgers en maatschappelijke groeperingen.

Met plezier ook, omdat ons jaarverslag een aantal zeer lezenswaardige interviews bevat met bevlogen mensen uit heel andere 'takken van sport'. Mensen, die – ieder op zijn of haar eigen wijze – met passie vertellen hoe groot de betekenis van cultuurhistorie en ruimtelijke identiteit en kwaliteit in hun dagelijkse bestaan is.

Werken aan de kwaliteit van onze omgeving, in ons geval in de provincies Groningen en Drenthe, is het verhaal vertellen van verleden en heden en een pad maken naar de toekomst.

Ik nodig u uit u te laten inspireren door dit jaarverslag. En weet dat wij ook graag onze ervaring en kennis blijven inzetten voor uw gemeente of gemeenschap. Zie hiervoor ook de achterzijde van deze brief.

met vriendelijke groet,

ir. Theo Hoek, directeur Libau

Het jaarverslag van Libau bestaat uit twee delen. Naast dit inspiratiedeel hebben wij gemeentelijke kaarten gemaakt, waarop met name de welstands- en monumentenadviezen in beeld worden gebracht. Deze kaarten worden separaat aan de betreffende gemeenten aangeboden en zijn daarnaast te downloaden via www.Libau.nl.

libau

Wat kan Libau voor u doen?

1. Libau is een onafhankelijke en niet commerciële stichting met als doel het bevorderen van de landschappelijke en bouwkundige kwaliteit in Groningen en Drenthe. Daar waar de gemeenschap zich organiseert, is Libau te vinden.

2. In Groningen en Drenthe organiseren en administreren wij Onafhankelijke Monumenten- en Welstandscommissies.

3. De provincie Groningen heeft bij Libau het provinciale Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen ondergebracht, met als doel onze expertise in te kunnen zetten om gemeenten en erfgoedorganisaties te ondersteunen op het gebied van monumentenzorg en cultureel erfgoed.

4. De Nationaal Coördinator Groningen en de Provincie Groningen hebben bij Libau het Erfgoedloket en het Erfgoedadviesteam ondergebracht om in het aardbevingsgebied ten behoeve van het erfgoedbelang als vraagbaak te dienen voor particuliere monumenteigenaren en overheden.

5. Libau is in het Groninger mijnbouwschadegebied 'kartrekker' van het Leefbaarheidsprogramma Herbestemming Cultureel Erfgoed. Zowel vanuit dit programma als vanuit het steunpunt ondersteunt Libau initiatiefnemers om tot concrete herbestemming van monumenten en beeldbepalende panden te komen.

6. Door het afsluiten van een Contract Huisadviseurschap kunnen gemeenten doorlopend de inhoudelijke expertise van Libau inschakelen om te sparren, te coachen, beleidsvoorstellen te maken, processen te organiseren of expertise in te brengen ten behoeve van inhuur of begeleiding van derden.

7. Libau in te schakelen op contractbasis:
   - als beleidsadviseur in de vakgebieden
     - cultuurhistorie, monumentenzorg en archeologie
     - architectuur
     - stedenbouwkunde
     - landschapskunde
   - incidenteel of structureel, ad-hoc of als 'vervangend' gemeenteambtenaar voor een nader te bepalen hoeveelheid uren.
   - om mee vorm te geven aan ontwerpen en implementeren van ruimtelijke adviezen, visies of plannen in het kader van de omgevingswet.
   - voor het organiseren van of participeren in Q-teams of meerwaardecommissies in kader omgevingswet
   - voor herbestemmingsonderzoeken van het erfgoed.
   - voor het ontwerpen van ruimtelijke kwaliteitsprocessen en bewonersparticipatie.
   - voor het begeleiden van of uitvoeren van onderzoeken of inventarisaties van kernkwaliteiten (cultuurhistorie, monumenten, archeologie, architectuur, stedenbouw en/of landschap).
   - voor visies plannen, onderzoeken of rapportages ten behoeve van de energietransitie, met name plaatsing windturbines en zonnepanelen.
   - voor inpassingsplannen en maatwerkgesprekken ten behoeve van uitbreidingsplannen van boerderijen
   - voor het entameren van debatten, scholingstrajecten, symposia of excursies over ruimtelijke kwaliteit en ruimtelijke processen.

Maatwerk is altijd mogelijk!

wie ben je..?
waar kom je vandaan..?
waar ga je naartoe..?
waar sta je..?

Stichting Libau **is een onafhankelijke adviesorganisatie voor omgevingskwaliteit in Groningen en Drenthe.** Beide provincies kennen unieke bouwkundige en landschappelijke kwaliteiten. Wij willen deze in standhouden en doorontwikkelen en de in het landschap en de bebouwing aanwezige geschiedenis kenbaar maken en respectvol inzetten om de toekomst vorm te geven. Duurzaam voor mens, natuur en cultuur. Wij doen dit door gemeenten, dorpsverenigingen, coöperaties en provincies te adviseren vanuit cultuurhistorie & monumenten, stedenbouw & landschap en welstand & architectuur. Een integrale benadering staat daarbij voorop. Waar mogelijk proactief ontwikkelend en waar wenselijk ook toetsend. Beleidsmatig en planmatig, verbinding zoekend vanuit de eigen expertise.

Libau **faciliteert, organiseert en administreert** de uit onafhankelijke externe deskundigen bestaande **provinciale welstands- en monumentencie's** in Groningen en Drenthe. Deze commissies adviseren binnen de kaders van het door de betrokken gemeenten vastgesteld beleid.

In Groningen delen wij vanuit het **Steunpunt Cultureel Erfgoed** Groningen onze kennis van monumenten, historische ensembles en landschappelijke patronen en ondersteunen wij eigenaren van monumenten, erfgoedorganisaties en overheden bij de instandhouding hiervan. Wij ondersteunen bovendien overheden bij de ontwikkeling van hun erfgoedbeleid. Een personele unie met de Monumentenwacht Groningen maakt dat we vragen van particuliere monumenteigenaren direct adequaat kunnen adresseren.

Libau ziet het als haar maatschappelijke plicht haar expertise zo veel mogelijk in te zetten ten behoeve van de oplossing van mijnbouwschade. Wij vertegenwoordigen in dat kader onder andere het erfgoedveld in de **Maatschappelijke stuurgroep** en **coördineren het herbestemmingsprogramma voor het erfgoed in het schadegebied.** Wij ontwikkelen bovendien bouwkundige expertise ten behoeve van de advisering over monumenten en welstand en herbergen het **Erfgoedloket** en **Erfgoedadviesteam** om vragen van particulieren en overheid te kunnen beantwoorden.

Via het **contract huisadviseurschap** stelt Libau haar integrale kennis van landschap, stedenbouwkunde, cultuurhistorie, monumenten en architectuur op een laagdrempelige en makkelijk toegankelijke manier ter beschikking aan gemeenten, dorpen en coöperaties. Als sparringpartner, om te helpen de vragen te definiëren en ontwarren en om te helpen de vragen te beantwoorden waar het ruimtelijke processen, beleid en planvorming betreft.

Libau is onderdeel van het **Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland** en **de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit**. Binnen het Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland werken wij, samen met onze zusterorganisaties uit andere provincies, aan de ontwikkeling van onze professionaliteit en het vakgebied. Wij delen kennis en ervaring en ontwikkelen nieuwe producten, zoals "Omgevingsplan op Kwaliteit". De Federatie Ruimtelijke Kwaliteit denkt en praat mee met het rijk over de ontwikkeling van de Omgevingswet en vertegenwoordigt daarbij niet alleen de provinciale adviesorganisaties, maar ook gemeenten.

Het bestuur van Libau was in 2017 als volgt samengesteld:

voorzitter:	S.B. (Sipke) Swierstra – burgemeester gemeente Veendam
penningmeester:	J.R.M.F. (Jan) Cooijmans – econoom
secretaris:	T. (Tonnis) Bouman – architect
leden:	K.F. (Karel) Geijzendorffer – adviseur
	E.H.F. (Eric) van Oosterhout – burgemeester Emmen
	H. (Henk) Koster – wethouder gemeente Noordenveld
	R. (Ricky) van den Aker – wethouder gemeente Oldambt (partieel)

INHOUD

4 **VOORWOORD**

6 **1 | HET GROTE VERHAAL:**
MEERWAARDE BIJ RUIMTELIJKE VRAAGSTUKKEN

8 **2 | BEWONERS ALS OPDRACHTGEVER:**
OP ZOEK NAAR OMGEVINGSKWALITEIT

11 [INTERVIEW]
Hems Zwier, social innovator, blogger en liefhebber van het Hogeland:
'JE KUNT DE KLEINE VERHALEN HIER NOG MET DE GROTE VERBINDEN'

12 **3 | WELSTAND: BALANCEREN TUSSEN INDIVIDUELE WENSEN**
EN AANSLUITING OP HET GROTERE GEHEEL

16 **4 | ADVISERING ONTWIKKELINGEN BUITENGEBIED:**
HET LANDSCHAP ALS RUIMTELIJK KADER

19 [INTERVIEW]
Landschapsschilder Abel Groenewold:
'IK WIL LATEN ZIEN HOE KWETSBAAR JUIST DE SCHOONHEID IS'

20 **5 | (HER)ONTWIKKELING LOCATIES:**
KANSEN EN KWALITEITEN MET ELKAAR VERKNOPEN

22 **6 | INPASSING WINDTURBINES EN ZONNEPANELEN:**
OPLOSSINGEN DIE OOK RUIMTELIJK DUURZAAM ZIJN

25 [INTERVIEW]
Restauratieschilders Karin Veldman en Jantina Veltman:
'WE VOELEN DAT WE IN EEN TIJDLIJN WERKEN'

26 **7 | CULTUREEL ERFGOED:**
BEHOUD VAN WAARDEN DIE VERHALEN ZICHTBAAR MAKEN

30 **8| AARDBEVINGSPROBLEMATIEK:**
WERKEN AAN VEILIGHEID VOOR MENS EN MONUMENT

35 [INTERVIEW]
Geke Hoogstins, beeldend kunstenaar en landschapstheatermaker:
'DE GESCHIEDENIS VAN HET LANDSCHAP HELPT ONS OM
ONSZELF IN PERSPECTIEF TE ZIEN'

36 **ADVISERING IN CIJFERS**

38 **JAARREKENING 2017 LIBAU GRONINGEN**

42 **TOELICHTING OP DE JAARREKENING 2017**

4

VOORWOORD

Wie ben je, waar sta je, waar kom je vandaan, waar ga je naartoe……

2017-2018. Het is fijn directeur te zijn in een organisatie van zeer betrokken mensen. Mensen die hun ruimtelijke expertise en hun expertise van het erfgoed dagelijks en in verbinding met elkaar en de regionale samenleving willen inzetten om aan een mooie en duurzame wereld te werken. In een samenleving die turbulent is en vol van botsingen tussen partijen en belangen, opvattingen en overtuigingen en waar de aarde soms kreunt onder de last van de soort 'mens', is transformatie naar een echt duurzame samenleving urgenter dan ooit.

Een steeds groter wordend deel van de samenleving om ons heen stapt in deze transformatiezoektocht. Wij proberen ons te verbinden met deze mensen en te leren van de initiatieven die zij ontwikkelen. Andersom zetten wij met verve onze expertise op het gebied van ruimtelijke identiteit in, vooral daar waar zoektochten gemeenschapsgericht aangepakt worden. Dergelijke zoektochten zijn enerverend en inspirerend tegelijk en kennen een hoge opbrengst. De identiteit en kwaliteit van plekken en gebouwen blijken elke keer weer een sterk bindmiddel te zijn en ervoor te zorgen dat mensen ergens thuis zijn.

Door middel van dit jaarverslag wil ik u meenemen in onze zoektocht en u laten zien tot welke mooie en inspirerende resultaten dit leidt. Ik wil u bovendien graag kennis laten maken met een aantal andere bezielde mensen. Mensen, die vanuit dezelfde bezieling, maar vanuit een andere professie dan wij zich verbinden met de ziel van het landschap en de gebouwen.

Ook voor hen geldt:

wie ben je, waar sta je, waar kom je vandaan en waar ga je naartoe!

ir. Theo Hoek, directeur Libau

Het jaarverslag van Libau bestaat uit twee delen. Naast dit inspiratiedeel hebben wij gemeentelijke kaarten gemaakt, waarop met name de welstands- en monumentenadviezen in beeld worden gebracht. Deze kaarten worden separaat aan de betreffende gemeenten aangeboden en zijn daarnaast te downloaden via www.Libau.nl.

Aardbevingen, krimp, duurzame energie, digitalisering, ontkerkelijking en veranderingen in de landbouw: zaken die ogenschijnlijk niets met elkaar te maken hebben en toch een gemene deler kennen. Ze leiden allemaal tot ruimtelijke vraagstukken. Vraagstukken die je uiteraard door de tijd kunt laten beantwoorden, of uitsluitend door de markt, de overheid of het individu. Ontwikkelingen in de samenleving laten echter zien dat mensen, juist in deze tijd waarin de wereld snel verandert en de toekomst onzeker is, de antwoorden ook willen zoeken in aansluiting op het grotere verhaal van de mensen die voor hen in dit pand of dit gebied leefden. Nieuwe manieren om met elkaar te leven en te werken, voor elkaar te zorgen en de leefomgeving te organiseren, grijpen terug op oeroude. Kleine verhalen worden op vele manieren verbonden met collectieve verhalen. Ook deze ontwikkeling wil een rol spelen in de zoektocht naar antwoorden op ruimtelijke vraagstukken.

Wie ben ik en waar sta ik

Wie ben ik en waar sta ik: duizenden jaren lang spiegelde het landschap deze menselijke vraag, gaf het een antwoord. Datzelfde landschap gaf ook antwoord op de vraag 'waar kom ik vandaan', zoals het de goede verstaander ook vertelde wat de mens met dat landschap kon doen. Welke ontwikkelingskansen er wachtten op de plek waar twee waterwegen elkaar sneden of langs de lange zandweg naar de stad. De geschiedenis van de mens is nauw verbonden met de eigenschappen van het landschap en datzelfde landschap vertelt ons het verhaal van de mens die in dat landschap leefde, werkte en sporen naliet. De wisselwerking tussen het landschap en de mens is zo sterk dat het diep in onze genen zit om ons hiermee te willen verbinden, onze identiteit te ontlenen aan de omgeving waarin wij wonen en ons geluksgevoel mede te laten bepalen door de schoonheid die wij om ons heen ervaren.

Omgevingskwaliteit

Libau wil dat mensen ook in de toekomst de kans krijgen om schoonheid te ervaren in de omgeving waarin zij leven. Wij vinden het bovendien belangrijk dat de geschiedenis van een gebied, een plek of een pand ook voor toekomstige generaties afleesbaar blijft. Hoe meer een gebied onder druk staat, des te belangrijker is het om zorgvuldig en met een zo breed mogelijke blik naar de omgevingskwaliteit te kijken en deze als vertrekpunt voor ingrepen of ontwikkelingen te nemen. Het verdwijnen van één of meerdere panden heeft immers niet alleen consequenties voor de plek waarop deze staan, maar ook voor het straat- of landschapsbeeld. Functieverandering kan tot gevolg hebben dat het ruimtelijke beeld, en daarmee de omgevingskwaliteit, wordt aangetast. Iedere functie en iedere plek of ieder pand biedt echter ook eigen kansen en (on)mogelijkheden en de bijbehorende ruimtelijke zoektocht vereist daarom altijd maatwerk. Maatwerk en een integrale manier van kijken. De Omgevingswet die in 2021 van kracht wordt, speelt hierop in door ruimte te bieden voor maatwerk, uit te nodigen om integraal te kijken en de kwaliteit waarop je verder wilt bouwen centraal te zetten. Onze manier van werken sluit hier naadloos op aan.

Van welstands- en monumentencommissie naar meerwaardecommissie

Libau ontwikkelde zich de afgelopen jaren van adviseur over welstand en monumenten-zorg tot adviseur op het gebied van omgevingskwaliteit. Een integrale aanpak van ruimtelijke vraagstukken en advisering aan het begin van het proces zijn daarbij voor ons belangrijke voorwaarden. Wij denken in toenemende mate vanaf het begin mee bij de ontwikkeling van plannen en coachen steeds meer initiatiefnemers van de eerste ideeënschets naar een plan dat verbonden is met de omgeving waarin het ontwikkeld wordt, de waarden van een monument of de karakteristieken van een pand en daar een eigen kwaliteit aan toevoegt. Om deze manier van denken en werken te bestendigen, willen wij onze monumenten- en welstandscommissies de komende jaren transformeren naar 'meerwaardecommissies'. De integrale blik wordt hierin versterkt door ook niet-ruimtelijke deskundigheid toe te voegen. Advisering aan de voorkant van een proces, een kwalitatieve afweging en verbinding met de maatschappelijke vraag staan voorop. De ruimte hiervoor ontstaat wanneer normen verdwijnen en kwaliteiten erkend worden.

Speelruimte bij planvorming

De Omgevingswet geeft gemeenten straks de vrijheid om zelf te bepalen in hoeverre ze globaal of tot in detail willen aangeven wat wel of niet mag. Details vragen, net als eerder, om toetsing. Een globale aanpak, waarbij waarden geformuleerd zijn en richtlijnen voor de wijze waarop met deze waarden om moet worden gegaan, biedt meer speelruimte bij de vormgeving van plannen en dus ook meer ruimte aan initiatiefnemers en bewonersgroepen. Deze laatste melden zich nu al steeds vaker bij Libau met de vraag om mee te denken en te adviseren over de toekomst van hun dorp. Bundeling van hun ambities en kennis over hun leefomgeving met onze ambities, kennis en kunde, leidt op meerdere plekken inmiddels tot meerwaarde.

8

Hoe belangrijk de kwaliteit van hun leefomgeving voor bewoners is, ervaren wij telkens opnieuw wanneer wij samen met hen die kwaliteiten in kaart brengen. Mensen ontlenen er een gevoel van trots aan en weten als geen ander te benoemen welke panden en plekken een grote rol spelen in het verhaal van hun dorp. Daarbij bleek overigens ook dat 'professionals' meer de neiging hebben om uitsluitend naar de beeldwaarde of monumentale waarde van een pand of plek te kijken, terwijl bewoners nadrukkelijk hun belevingswereld betrekken bij de waardebepaling van hun omgeving.

Typisch Ulrum

Eén van de eerste dorpen waarvan wij de bewoners ondersteunden bij het maken van een plan voor de toekomst van hun dorp, was Ulrum. We brachten, samen met hen, de kansen en kwaliteiten voor een leefbare toekomst in beeld en werkten de verbeterpunten die zij en andere deskundigen benoemden uit in een tweetal werkboeken: een werkboek met tips voor pandeigenaren met onder andere het 'Ulrum kleurenpalet' en een werkboek met handvatten om de historische kern als geheel aantrekkelijker te maken. Het werkboek voor pandeigenaren bevat ook een subsidieregeling die de bewoners zelf hebben opgesteld.

Belevingskaart Ulrum

In 2017 kregen we, via een pitch, subsidie vanuit het programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap (ERL)van de provincie Groningen voor de ontwikkeling van een belevingskaart voor Ulrum. Uitgangspunt is dat de methodiek die we hier ontwikkelen ook beschikbaar wordt gesteld aan bewoners van andere dorpen. Wat voor ons ook bijzonder is, is dat we dit project niet alleen samen met bewoners, maar ook in samenwerking met studenten van Minerva en twee webdesigners uitvoeren.

Typisch Gronings: wat doet sloop en versterking met de identiteit van een dorp

Referentiebeelden ontwikkeling openbare ruimte Steendam

Typisch Gronings in Noorderbreedte

'Typisch Ulrum' leidde in 2017 tot de vraag van Noorderbreedte of het mogelijk zou zijn om deze aanpak uit te rollen in het aardbevingsgebied. Aanleiding was een artikel waarin iemand zich afvroeg wat de versterkingsoperatie betekent voor de identiteit van een dorp. Noorderbreedte en Libau besloten vervolgens gezamenlijk een poging te ondernemen om het dorpsbeeld en de stedenbouwkundige opzet als onderdeel van de versterkingsopgave te agenderen. Het blad deed in dit kader onder andere een oproep aan de lezers om typisch Groningse ruimtelijke elementen te benoemen. Wij droegen daarvoor beeldmateriaal aan van panden, stedenbouwkundige patronen en landschappelijke structuren.

Midden-Drenthe: Kiek oeze streek

Nadat de gemeente Midden-Drenthe een cultuurhistorische waardenkaart ontwikkeld had, gaven de bewoners van de betrokken dorpen aan deze te willen verdiepen met lokale verhalen over panden en plekken. Welzijnswerk Midden-Drenthe en het Dorpenoverleg Midden-Drenthe vroegen daarop Libau om een belevingskaart te maken voor een nader te bepalen dorp. Het project dat 'Kiek oeze Streek' is gedoopt, heeft een subsidie van de gemeente gekregen. Wij kunnen daardoor medio 2018 aan de slag gaan met de ontwikkeling van een belevingskaart. We organiseren daarnaast een tweetal Kiek-excursies voor andere dorpen in de gemeente Midden-Drenthe die hiermee aan de slag willen en maatschappelijke organisaties die actief zijn in deze gemeente.

Dorpsvisie Steendam

Het dorp Steendam wil het bestaande café vergroten, verduurzamen, versterken en in de toekomst ook gaan gebruiken als dorpshuis. Het programma Kansrijk Groningen bood de mogelijkheid om de subsidieaanvraag die hiervoor in voorbereiding was uit te breiden en ook de openbare ruimte aan te pakken. De Damsterweg kan hierdoor ter plaatse van het café worden heringericht als dorpsplein. Libau heeft het dorp ondersteund bij het benoemen van de kwaliteiten, knelpunten en kansen aan de hand van een schouw en het becommentariëren van de door een stedenbouwkundig bureau ontwikkelde ontwerpschets. Ook hebben we aan de hand van dorpse referentiebeelden tips geformuleerd voor de uitwerking hiervan. Vanwege de ligging aan het Schildmeer is hierbij gestuurd op het versterken van de waterrecreatie in het dorpsbeeld.

Hems Zwier, social innovator, blogger en liefhebber van het Hogeland:

’JE KUNT DE KLEINE VERHALEN HIER NOG MET DE GROTE VERBINDEN’

“Om vijf uur in de ochtend neem ik mijn studenten mee naar het wad om ze twaalf hele persoonlijke vragen te stellen. De stilte en de ruimte om hen heen maken dat er heel veel naar boven komt en dat hun antwoorden heel erg diep gaan. Hier kun je alleen maar naar binnen gaan. Voor de meeste jongeren is dat een unieke ervaring.”

“Dit landschap geeft je de rust om in essentie en potentie te denken. Ik kan hier bij uitstek ook luisteren naar dat wat door mij wil ontstaan en keer altijd met een nieuw idee terug naar huis.”

Acht jaar geleden kwam Hems Zwier voor het eerst op het Hogeland. Hij had een blog geschreven over sociale innovatie en werd via twitter uitgenodigd om in Kloosterburen te komen kijken. “Hier gebeurt het al”, schreef een trotse Groninger. Een paar weken later had hij de bijzondere ervaring dat hij thuis kwam in het landschap. “De lucht, de weidsheid en de stilte, de ruimte en het autonome die ook zitten in de mensen die hier wonen. De mensen bepalen zelf wel wat er gebeurt.” Een vakantie van twee dagen groeide uit tot een maand en sinds een aantal jaren neemt hij jaarlijks ‘zijn’ studenten van het Honours Programme van Windesheim een lang weekend mee. “Zij volgen een programma gericht op sociale innovatie en ik laat ze werken op een plek waar dit daadwerkelijk plaatsvindt.”

Ongelofelijke potentie

“Voor mij is dit het land waarin precies die dingen kunnen die ik graag zou willen. Het landschap heeft een enorme potentie, juist dankzij de stilte en de ruimte. Je wordt hierin ongelofelijk met jezelf geconfronteerd. Daar moet je tegen kunnen, maar als je dit aangaat, komt er een moment dat alles in jou opengaat en dat je niet alleen jezelf maar alles anders gaat zien. Ik heb hier een maand lang iedere dag een blog geschreven en het kostte me geen enkele moeite om iedere keer opnieuw in het landschap een thema te vinden dat ik kon verbinden met maatschappelijke ontwikkeling. De tiny houses die op dit moment door veel gemeenten op een keurig veldje worden neergezet, kun je op het Hogeland nog bouwen op basis van de filosofie die eronder ligt. Dit oorspronkelijke landschap heeft alle ruimte voor vernieuwende ideeën die terugvoeren op oorspronkelijke manieren van omgaan met elkaar en de aarde.”

Natuurlijke horizon

“De grootste kwaliteit van het landschap van het Hogeland is voor mij de natuurlijke horizon, waarin de scheidslijn tussen lucht en aarde vervaagt. In dit ‘lege’ landschap worden verhalen zichtbaar en kun je die verhalen ook leren lezen. De dijken vertellen over ons gevecht tegen het water, de kwelders maken zichtbaar hoe wij het land veroverden om het ook weer los te laten en de bomen rond een boerderij vertellen ook dat de boer wist dat hij over een aantal jaren een bepaalde houtsoort nodig zou hebben. Het landschap is organisch ontstaan en in directe relatie met de behoeften van de mensen die daarin leefden. De kleine verhalen van die mensen kun je hier nog verbinden met de grote verhalen van het leven, zoals je ook de verhalen van de individuele plekken overigens kunt verbinden met het grotere geheel eromheen. Je moet dit gebied als grote entiteit bekijken, niet op dorpsniveau kijken maar naar de totale context waarin alles bijdraagt aan het geheel.”

“Sociale innovatie komt voort uit hele diepe drijfveren van individuele mensen. Die diepe drijfveren maken dat mensen de kracht hebben om ook bij tegenslag door te gaan en dat net zolang vol te houden tot hun idee gerealiseerd is. Deze manier van werken zit heel erg in de aard van Groningers en is terug te lezen in het landschap: het is niet altijd gemakkelijk, maar we komen eruit.”

12

2744 welstandsplannen behandelden onze Groningse en Drentse commissies het afgelopen jaar. Een toenemend aantal plannen is, voordat ze in de grote commissies worden behandeld, al in het spreekuur van de betrokken commissie besproken en als het aan ons ligt, worden ze dat allemaal. Advisering aan de voorkant maakt het immers bij uitstek mogelijk om op kwaliteit te sturen. Wij proberen daarbij de ultieme balans te vinden tussen individuele wensen, functionele eisen en de aansluiting op het grotere geheel.

Spa World, Bad-Nieuweschans

Een toenemend aantal bewoners en ondernemers weet ons te vinden voor advisering aan het begin van het ontwerptraject. Ook gemeenten weten onze commissies bij belangrijke plannen steeds eerder te vinden. De gemeente Tynaarlo bijvoorbeeld, verzocht de welstandscommissie om een préadvies over de ingediende ontwerpen voor een kindcentrum in Eelde. De belangrijkste criteria als onderdeel van het aanbestedingskader waren het entreegebied, de kleur- en materiaalkeuze, de identiteit en de koppeling met het landschap en het schoolplein. De commissie adviseerde over de ingediende schetsplannen en deed aanbevelingen voor het ontwerp of de uitwerking hiervan. Omdat ook de buitenruimte bij een kindcentrum functionele eisen stelt en bijdraagt aan de ruimtelijke kwaliteit van het geheel, adviseerde zij om in een volgend schetsontwerp ook het schoolplein mee te nemen.

Ontwerp buitenruimte onderwerp advisering

Niet alleen bij het kindcentrum in Eelde, ook bij twee andere plannen keken de betrokken welstandscommissies nadrukkelijk naar het ontwerp voor de buitenruimte: het plan voor de realisatie van nieuwe woningen in de vorm van een havezate in Leek en het plan voor een tweede bronnenbad bij Bad-Nieuweschans. Dit laatste bestaat uit een grote, glazen piramide in het centrum en daaromheen twee vrijstaande hotels. De drie gebouwen worden zodanig geplaatst dat daartussen een plein ontstaat. De welstandscommissie vond bij de eerste planbehandeling dat de kwaliteit van dit plein nog versterkt kon worden en deed in dat kader concrete voorstellen.

In Leek leidde het plan voor de realisatie van nieuwe woningen in de vorm van een havezate tot een ontwerp waarin het carré wordt gevormd door een hoofdgebouw met tien koopwoningen en twee koetshuizen met zes huurwoningen. De welstandscommissie was heel erg positief over het ontwerp voor het hoofdgebouw, maar vond in eerste instantie dat de vormgeving van de koetshuizen hier onvoldoende bij aansloot. Toevoeging van schildkappen, verplaatsing van dakkapellen en vereenvoudiging van de voorgevel leidde ertoe dat de rijwoningen onderdeel werden van de havezate. Omdat

Links: havezate Leek
Rechts: bedrijfspand Emmen
Onder: woonhuis Drouwen

niet alleen de bouwvorm maar ook de buitenruimte het karakter van een havezate bepaalt, keek de welstandscommissie nadrukkelijk ook naar het plan voor de gemeenschappelijke binnenruimte en het ontwerp voor de buitenrand. De advisering leidde tot een haag met daarachter donker gekleurde bergingen in de buitenrand en een groenere invulling van de publieke binnenruimte met gras en fruitbomen.

Contextuele benadering

Een ontwerp dat kwaliteit toevoegt aan de omgeving: dat is de uitdaging waar iedere opdrachtgever voor nieuwbouw mee te maken krijgt. Een goede architect kan niet alleen deze uitdaging aan, maar voegt ook nog iets meer toe. Het ontwerp voor vervangende nieuwbouw van een school bij de entree van het Groningse Zuidwolde bijvoorbeeld, geeft deze entree volgens de welstandscommissie 'de juiste toon'. De architect is er volgens haar bovendien in geslaagd om een ingewikkeld programma op een vernieuwende en fris ogende wijze vorm te geven.

Ook de architect van de nieuwbouw van een school en sporthal in Tynaarlo speelde volgens de welstandscommissie op passende wijze in op de plek. De school krijgt een 'kleinschalige dorpse uitstraling, waarin zelfs de sporthal op een vanzelfsprekende wijze is ingepast'. Dat details belangrijk zijn, bleek ook hier: de commissie had met name ook waardering voor de gevelcomposities en de wijze waarop de ramen en deuren, gericht op het openbare gebied, geplaatst werden.

In Drouwen legden een goede opdrachtgever en een goede ontwerper samen de basis voor een woning die naadloos aansluit op zijn omgeving. De keuze om in hoofdvorm en typologie aan te sluiten op de omringende bebouwing, droeg hier in hoge mate aan bij.

De inzet van ontwerpkracht leidde in Emmen uiteindelijk tot een plan waarover alle betrokkenen enthousiast waren. Het plan had betrekking op de bouw van een bedrijfspand op een belangrijke zichtlocatie bij de zuidentree van de stad. De welstandscommissie vond bij de eerste behandeling dat het gebouw onvoldoende uitstraling had en een veel te industrieel beeld opriep. Meerdere adviesrondes leidden uiteindelijk tot een ontwerp met een hoogwaardigere uitstraling naar de rondweg.

School Tynaarlo

Verbouwen met behoud van bestaande karakteristieken

Hoewel verbouw- en uitbreidingsplannen over het algemeen kleiner zijn dan de plannen voor nieuwbouw, gaat het juist hier ook om een goed evenwicht tussen nieuwe wensen en functies en bestaande karakteristieken. Juist omdat verbouwing en uitbreiding het bestaande 'op de huid zitten', tellen de details. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de reactie van de welstandscommissie op het plan voor de vervanging van een aanbouw bij een bijzondere villa in Veendam. Deze aanbouw kende twee lagen met een kap en delen van de bestaande villa, waaronder de gevelopeningen, werden hierin gekopieerd. De welstandscommissie vond dat de wijze waarop aansluiting werd gezocht bij de bestaande architectuur afbreuk deed aan de villa en adviseerde om voor de aanbouw een eenvoudiger hoofdvorm te kiezen.

Ook bij het plan voor de realisatie van een tweetal woningen in een naoorlogse gymzaal in Nieuwe Pekela, speelde het ontwerp voor de gevelopeningen een rol in de advisering. Deze gymzaal is, evenals gymzalen elders uit dezelfde tijd, plat afgedekt en herkenbaar dankzij eenvoudige ontwerpprincipes en materialen. De gevels bestaan uit glazen puien of metselwerkvlakken en de gevelopeningen beslaan in de hoogte de hele verdieping. De welstandscommissie adviseerde om deze karakteristieke gevelindeling te bewaren.

Excessenregeling om negatieve invloed op omgeving aan te pakken

Hoewel de toekomstige Omgevingswet betekent dat de overheid minder controle vooraf gaat verrichten, houdt zij wel de bevoegdheid om dit na realisatie van bouwplan te doen. De excessenregeling maakt het daarbij mogelijk om te toetsen of een bouwwerk van negatieve invloed is op de omgeving.
De meeste welstandsnota's zijn voorzien van een excessenregeling en een aantal gemeenten heeft aan deze regeling inmiddels duidelijke criteria gekoppeld. De gemeenten Bellingwedde en Slochteren hebben recent een excessenregeling vastgesteld en andere gemeenten bereiden een dergelijke regeling voor. Uitgangspunt is dat de grotere gemeenten waarin zij opgaan deze regeling integraal overnemen.
De welstandscommissie in Groningen behandelde het afgelopen jaar een aantal excesaanvragen van vooral verwaarloosde bouwwerken. Het ging daarbij bijvoorbeeld om een voormalige graandrogerij, een dichtgetimmerde woning en een recent gerealiseerde dakuitbouw. De vastgestelde criteria bieden een goed kader voor de beoordeling. Afgesloten gevels, ingestorte delen van panden maar ook achterstallig onderhoud geven aanleiding het uiterlijk als een exces te kwalificeren. Hoe groot de impact van zo'n verwaarloosd of ingestort pand op de omgeving ervan is, bleek bijvoorbeeld in Siddeburen waar de hele buurt opgelucht adem haalde nadat aanschrijving van de eigenaar van een ingestort pand tot de sloop hiervan leidde.

16

Waar het landschap onder druk staat, is het bij uitstek van belang dat nieuwe ontwikkelingen goed worden ingepast en samengaan met de versterking van landschappelijke kwaliteiten. De Ruimte voor Ruimte regeling biedt de kans om ontsierende bebouwing te slopen en te vervangen door nieuwbouw. Wij voerden in dat kader kwaliteitsgesprekken en pasten bij agrarische nieuwbouw elders in totaal negen keer de maatwerkbenadering toe, gericht op optimale inpassing van nieuwbouw op deze specifieke plek in het landschap. Ook waar de agrarische bestemming al eerder plaatsmaakte voor een woonbestemming, adviseerden wij over erfinrichting. Voor de gemeente De Marne ontwikkelden wij een visie op de opslag van mest op veldkavels.

Ruimte voor ruimte

De gemeenten Marum en Zuidhorn maakten het beide mogelijk om met toepassing van de Ruimte voor Ruimte regeling ontsierende stallen te slopen en daar een woning voor terug te bouwen. De provincie Groningen riep deze regeling in het leven en stelt de voorwaarde dat de woning die in de plaats van een stal of schuur gebouwd wordt, leidt tot versterking van het landschap en de ruimtelijke kwaliteit. In het kader van een plan voor de bouw van een woning in het buitengebied van Boerakker voerde Libau kwaliteitsgesprekken met de initiatiefnemer en zijn adviseur en vertegenwoordigers van de gemeente en de provincie Groningen. Het resultaat is een bijzonder ontwerp voor een schuurwoning die aan drie zijden omspoeld wordt door het landschap. Dit landschap wordt versterkt middels het herstel van de voor deze streek kenmerkende houtsingel.

Boerakker, ruimte voor ruimte

In de Bindervoetpolder bij Zuidhorn leverde bedrijfsbeëindiging de kans op om ontsierende bebouwing op een historisch boerenerf te slopen en hier twee woningen voor terug te bouwen. De gemeente stelde daarbij de door Libau voor dit erf getekende ruimtelijke uitgangspunten als voorwaarde. Inzet was de ontwikkeling van één samenhangend en centraal ontsloten compact erf, waarop de nieuwe woningen in schuurachtige volumes als bijgebouwen ten opzichte van het karakteristieke hoofdgebouw gepositioneerd worden. Een kwalitatieve formulering van de uitgangspunten geeft de eigenaar ruimte bij de vertaalslag naar een concreet ontwerp.

Maatwerk bij bedrijfsontwikkeling

In Bellingwolde leidde toepassing van de maatwerkmethode tot een plan waarin de hoofdopzet van het erf en de bebouwing de structuur van het ontginningslandschap volgen en versterken. De eigenaar van dit perceel wilde de bestaande bebouwing saneren om plaats te maken voor een nieuwe woning met een gecombineerde opslag-/werktuigenloods. Het perceel ligt langs een dijk en de nieuwe woning wordt, in aansluiting op de overige bebouwing langs deze dijk, op enige afstand hiervan gebouwd. Het erf met de woning, bijgebouwen en loods krijgt een heldere groene contour met een boomgaard en rijen inheemse boombeplanting. De toegangsweg van het erf wordt aan één zijde beplant.

Op de grens van Groningen en Drenthe zocht een agrarisch loonbedrijf naar mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling en ook hier kreeg Libau de vraag om de maatwerkmethode toe te passen. Het resultaat is een plan dat de mogelijkheid biedt om het bouwblok tot twee hectare te vergroten en daarbinnen een loods te bouwen die ruimte biedt aan alle ontwikkelingswensen. Belangrijk uitgangspunt voor het plan was dat hiermee een duidelijk ruimtelijk onderscheid zou worden gecreëerd tussen het

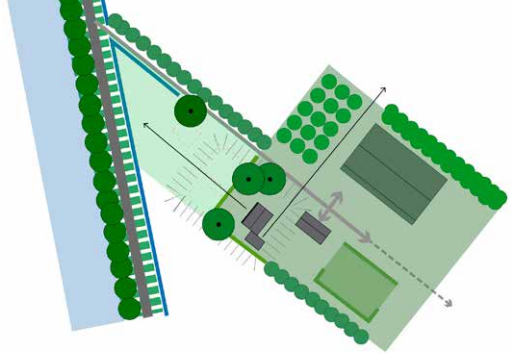

Erfontwikkelingsschets Bellingwolde

Ruimte voor ruimte, Bindervoetpolder

woongedeelte in de oorspronkelijke, karakteristieke, boerderij en het achterliggende, nieuwe, bedrijfsgedeelte. Omzomende mantelbeplanting, een zachte overgang met bomen naar de provinciale weg een één representatieve entree dragen hier bij aan de landschappelijke inpassing van het geheel.

Plaatsing op het erf

Ook wanneer de agrarische bestemming al eerder plaats maakte voor een woonbestemming, is bij nieuwbouw de positionering op het erf belangrijk.
De architect van een vervangende woonboerderij in Roderesch bijvoorbeeld, nam de bestaande hiërarchie van het erf in zijn ontwerp over. Waar de oude schuur voor de woning stond, plaatste hij deze daar nu echter evenwijdig aan. Een overdekt terras verbindt de beide gebouwen en een wand scheidt het voorerf, waar de toegangsweg op aankomt, van de meer private buitenruimte tussen het woonhuis en het schuurgebouw. De welstandscommissie had veel waardering voor de evenwichtige opzet van het nieuwe woonerf, de heldere gebouwvormen en de logische sequentie van buitenruimtes. De afstand tot de weg, de eenvoudige hoofdvormen van de gebouwen en het toepassen van materialen met een natuurlijke uitstraling maken dat het ontwerp leidt tot een kwalitatief hoogwaardige toevoeging aan deze plek.
Dat de kwaliteit van het ontwerp ertoe kan leiden dat de welstandscommissie tot een ander idee komt, bewees de architect van een schuurwoning in Bellingwolde. Deze komt op de plaats van een afgebrande boerderij en biedt ruimte aan een woning en een bedrijf. De welstandscommissie adviseerde in eerste instantie, vanwege het schuurkarakter van de woning, om deze ver achter op de kavel te plaatsen. De architect kwam daarop terug met een zodanig verfijnd ontwerp dat de commissie haar bezwaren losliet en instemde met plaatsing verder naar voren op de kavel.

Visie mestopslag

De gemeenten De Marne en Midden-Groningen vroegen Libau om een visie te ontwikkeling op de opslag van mest in het buitengebied. Een gemeente kan op basis hiervan, incidenteel en onder specifieke voorwaarden, opslag in de vorm van mestfoliebassins op veldkavels mogelijk maken. De visie voor de gemeente De Marne werd vorig jaar afgerond en is gebaseerd op het in de structuurvisie van deze gemeente opgenomen onderscheid in landschapstypen en deelgebieden. Dit resulteerde in de benoeming van een aantal uitsluitingsgebieden, zoals de oude zeearmen van het Lauwersmeergebied, het Reitdiep en het Land van Aagt. Rond landschappelijke, cultuurhistorische, natuurlijke en recreatieve waardevolle structuren en elementen zijn bufferzones aangeduid. Voor het resterende gebied geldt dat aan mestopslag op veldkavels kan worden meegewerkt, wanneer wordt voldaan aan een aantal kwalitatief geformuleerde voorwaarden. Deze moeten een goede landschappelijke inpassing waarborgen.

Agrarisch ondernemers schakelen in toenemende mate een architect in voor het ontwerpen van een nieuwe loods. Toevoeging van kwaliteit staat ook hier voorop. Deze loods werd gebouwd door een agrarisch ondernemer in Hornhuizen.

2013

LANDSCHAPSSCHILDER ABEL GROENEWOLD:

‘IK WIL LATEN ZIEN HOE KWETSBAAR DE SCHOONHEID IS’

“Als tiener fietste ik vaak van Groningen over de Wolddijk richting Bedum. Het landschap was in die tijd veel kleinschaliger dan nu. Eindeloos waren de boeren bezig geweest met het graven van greppels in de licht glooiende bodem, eigenhandig creëerden ze het landschap. Ik voelde me heel erg verbonden met de kwetsbaarheid van dat landschap. Toen de ruilverkaveling kwam, durfde ik daar nauwelijks meer te komen. Het kwam veel te dichtbij.”

“Als ik in het landschap kruip, ervaar ik de ruimtelijkheid ervan, de stilte en de verte. Ik probeer het allermooiste beeld te maken en kan heel lang bezig zijn met de laatste grassprietjes. Schoonheid zit, net als in het landschap, juist ook in de details.”

Abel Groenewold voelde zich al jong verbonden met het Groninger landschap en nam als tiener op zijn fietstochten al een schetsboek mee. Heel veel van wat hij toen zo mooi vond, is inmiddels verdwenen om plaats te maken voor het weidse landschap dat iedereen nu met Groningen associeert. “Het laatste stukje authentiek landschap verdween met de realisatie van een nieuwe weg bij Krewerd. Topografische kaarten tonen nog hoe fijnmazig het landschap honderd jaar geleden was, om de 30 meter lag er een slootje. Dat oude cultuur-landschap is vanaf het jaar 1000 door mensen gemaakt en het kostte een fractie daarvan om 80 procent van de greppels te dichten en de bodem te egaliseren.”

Gaafheid

Hoewel de fijnmazigheid plaatsmaakte voor een grootschaliger landschap, is gelukkig nog niet alles verdwenen. “De belangrijkste kreken zijn bewaard en boven Usquert liggen nog de oude dijken die meer dan 1000 jaar geleden met een schep gemaakt werden. Ze liggen een beetje slordig in het landschap gedrapeerd, de tand des tijds zit erin. Het karakter van die dijken is gaaf bewaard. Gaafheid kan juist ook betekenen dat iets rafelig is, het karakter van een pand of een gebied toont zich dan immers het meest. Vroeger speelde ik soms op het stoffige orgel in de kerk van Garmerwolde. Dat orgel had ook die gaafheid die je liet voelen dat je met het bespelen ervan zo in de geschiedenis stapte. Datzelfde gevoel kreeg ik ook als ik de stenen van die kerk aanraakte. 800 jaar geleden stond deze kerk er al en stapten mensen net als ik nu deze ruimte in. Door zo’n steen aan te raken, kwam ik heel dichtbij de mensen die dit voor mij deden. Stel je voor dat dit verdwijnt, dat mensen na ons dit niet meer kunnen ervaren. Voor mij is dat een niet te beschrijven verlies.”

Karakteristieke plekken

“In de jaren negentig begon ik de karakteristieke plekken in de provincie Groningen te zoeken en met een technische camera te fotograferen. Het ging mij er niet om de bekende dingen in beeld te brengen, maar juist die panden en plekken waar je niet onmiddellijk aan denkt en die toch heel typisch Gronings zijn. Het Boterdiep bijvoorbeeld, de oude dijken, boerderijen en kerken, oorspronkelijke wierden zoals de wierde van Helwerd onder Usquert, glooiingen in het landschap, Ruigezand in de gemeente Zuidhorn en Ranum bij Winsum. Net als met mijn schilderijen, wilde ik ook met deze foto’s laten zien hoe mooi het hier is en hoe kwetsbaar schoonheid is. Op dit moment verdwijnen boerderijen, terwijl juist die boerderijen ook heel erg het landschapsbeeld bepalen. Ik houd van die boerderijen vanwege de stevigheid die ze etaleren. Groot Maarslag bijvoorbeeld, met hoge bomen erachter en een aardappelveld ervoor. Deze stevigheid, die het landschapsbeeld versterkt, zit ook in de oude borgterreinen. De Fraeylemaborg met het bos daaromheen bijvoorbeeld. Het geheel lijkt zo onaantastbaar dat ik er onbekommerd van kan genieten.”

20

Behoud van bestaande kwaliteiten, aansluiting op de omgevingskwaliteiten en toevoegen van nieuwe is bij uitstek de opdracht bij herontwikkeling van locaties. Een toenemend aantal gemeenten vraagt ons in dit kader om kwaliteits-gesprekken te voeren, een stedenbouwkundige opzet of gebiedsvisie te ontwikkelen of een ideeënprijsvraag in goede banen te leiden. Zij maken daarbij regelmatig gebruik van ons contract huisadviseurschap. In 2017 zetten wij dit 44 keer in.

De gemeente Zuidhorn wil samen met omwonenden en geïnteresseerden een visie ontwikkelen voor het gebied 'Tussen de Gasten'. Libau ontwikkelde in dat kader, samen met de gemeente, een aanpak die gericht is op optimale inbreng van deze (potentiële) bewonersgroepen. Duurzaamheid is een belangrijk uitgangspunt voor de ontwikkeling van dit gebied. De gemeente denkt daarbij niet alleen aan energie en water, maar ook aan sociale duurzaamheid en een duurzame inrichting van de buitenruimte. Samen met omwonenden, potentiële bewoners en de gemeente verkennen we de mogelijkheden voor tiny houses, earthships en andere vormen van energieneutraal wonen. We onderzoeken bovendien op welke wijze toekomstige bewoners van dit gebied vorm willen geven aan het duurzaam met elkaar samenleven. De sociale maat en schaal van het geheel speelt daarbij een rol, evenals bijvoorbeeld de vraag op welke wijze het toekomstige eigenaarschap moet worden ingevuld.

Stedenbouwkundige schets Maarweg

Kwaliteitsgesprekken locatie Groninger Buitenschool

De gemeente Haren schreef in 2016 een ideeënprijsvraag uit voor een nieuwe functie voor de locatie van de voormalige Groninger Buitenschool. Libau kreeg de vraag om de uitwerking van het winnende ontwerp in goede banen te leiden door de inzet van integrale deskundigheid op het vlak van cultuurhistorie, landschap en architectuur. Dit gebeurde tijdens een tweetal kwaliteitsgesprekken met de initiatiefnemer, diens adviseurs en de gemeente. Het resultaat is een woonprogramma dat zich verhoudt tot de kwaliteiten van de aanwezige monumentale bebouwing en omgeving. De woningen worden gerealiseerd in de bestaande bebouwing, aangevuld met nieuwbouw die ruimte biedt aan kleinschalige, elkaar versterkende, initiatieven.

Stedenbouwkundige opzet en beeldkwaliteitsplan Maarweg Uithuizen

De gemeente Eemsmond vroeg Libau haar te ondersteunen in de herontwikkeling van de locatie 'Maarweg' in Uithuizen. De stedenbouwkundige opzet die wij hiervoor in 2017 ontwikkelden, is inmiddels door ons uitgewerkt in een beknopt beeldkwaliteitsplan. Aansluiting op de omgeving staat voorop in de stedenbouwkundige opzet. Om deze aansluiting te versterken, wordt de straatwand van de Maarweg hersteld. Achter deze bebouwing ontstaat ruimte om de naastgelegen pastorietuin te vergroten en een buurtpark te maken dat via meerdere routes verbonden is met de Maarweg. De bebouwing krijgt door verspringingen van de rooilijn en de bescheiden korrelgrootte een

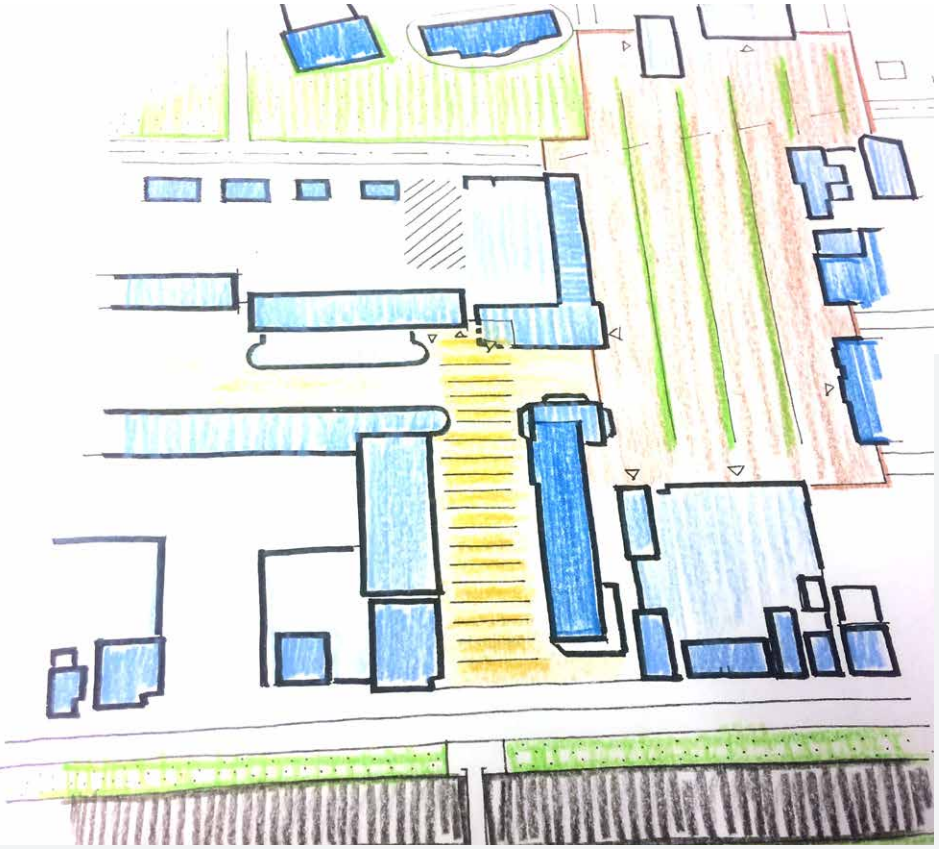

Inpassing supermarkt Ter Apel

kleinschalig karakter. Het in het beeldkwaliteitsplan neergelegde materiaal- en kleurgebruik is traditioneel en bestaat merendeels uit baksteen in combinatie met hout in gedempte, donkere kleuren.

Inpassing supermarkt Ter Apel

In Ter Apel wilde een supermarkt verhuizen naar de voormalige locatie van de Rabobank, aan de rand van het winkelgebied. De gemeente Vlagtwedde vroeg Libau om de inpassing van de supermarkt op deze plek te begeleiden. Een aantal kwaliteitsgesprekken met de gemeente, de initiatiefnemer en zijn adviseurs leidde tot aanpassing van de standaardplattegrond van de supermarkt. De winkel sluit daardoor voor wat betreft plaatsing en hoofdvorm aan bij het winkelgebied, de naastgelegen parkeerplaats én de woonbebouwing in de omgeving. De supermarkt kreeg bovendien twee ingangen in plaats van één en de hoeken van de winkel, die prominent zijn in het straatbeeld, werden overhoeks vormgegeven. Hierdoor ontstaat een levendige entreezone en is de supermarkt, maar ook het winkelgebied als geheel, verankerd in de context.

Stedenbouwkundig kader locatie Theda Mansholtschool Haren

De gemeente Haren wilde op de locatie van de voormalige Theda Mansholtschool een viertal vrijstaande woningen bouwen en vroeg Libau hiervoor een stedenbouwkundig kader op te stellen. Stedenbouwkundig gezien is de locatie onderdeel van het binnenwerk van de buurt. Dit binnenwerk bestaat uit verschillende deelgebiedjes met grondgebonden (half)vrijstaande woningen die per deelgebied een sterke architectonische samenhang hebben. Het kader dat wij ontwikkelden, sluit aan bij dit beeld. Bijzonder is dat het plangebied wordt omgegeven door bestaande en nieuwe houtwallen. Doordat de nieuwbouw voldoende afstand tot deze houtwallen behoudt, zijn bebouwing en groen ‘op zijn Harens’ in evenwicht.

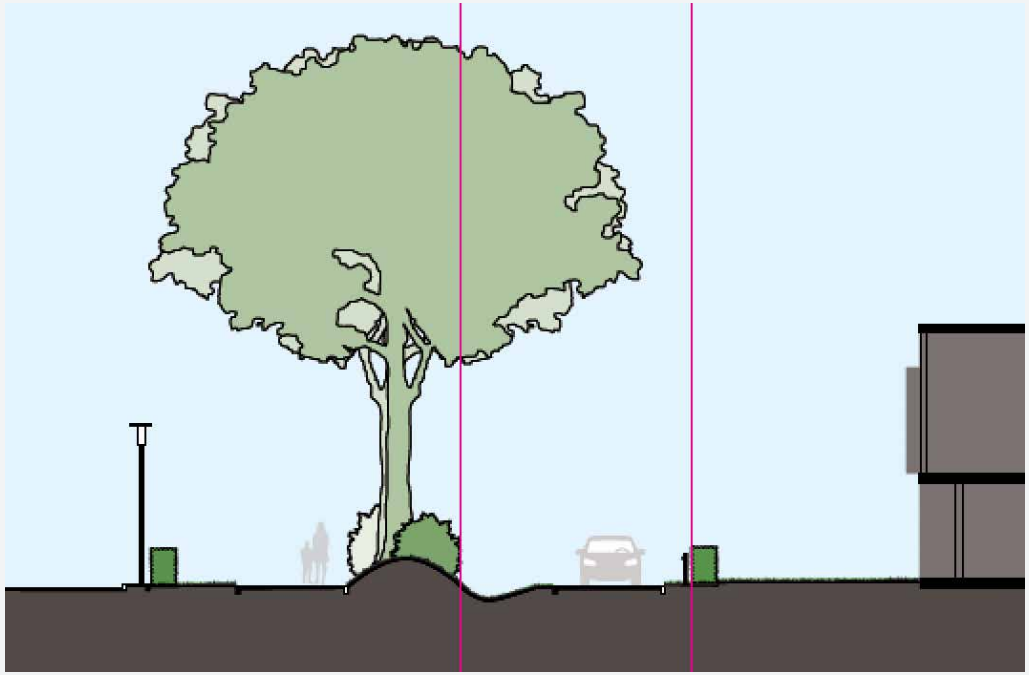

De noodzakelijke energietransitie leidt op meerdere plekken in onze provincies tot het initiatief om windparken en zonnevelden te ontwikkelen. Op kleinere schaal willen agrarisch ondernemers windturbines op het erf plaatsen, ontwikkelen dorpsgemeenschappen plannen voor energiecoöperaties en willen particulieren het dak van hun huis voorzien van zonnepanelen. Onderzoek toont aan dat initiatieven voor grootschalige wind- en zonneparken niet op brede steun van de bevolking kunnen rekenen. Een zorgvuldige afweging van belangen en een zoektocht naar oplossingen die ook bijdragen aan duurzaam behoud van omgevingskwaliteit, zijn alleen daarom al een vereiste.

Naar een koers duurzaam Middag-Humsterland

De ontwikkeling van een gebiedsagenda voor Nationaal Landschap Middag-Humsterland leidde tot de vraag aan Libau om, samen met het Virtual Reality Center van de RUG, de (on)mogelijkheden voor de inpassing van duurzame energie in dit kwetsbare gebied in beeld te brengen. Wij ontwikkelden een kwaliteitskaart die door het Virtual Reality Center in een 3D-kaart vertaald werd en ontwikkelden vervolgens scenario's voor de ontwikkeling van zonnevelden en de inpassing van windturbines. Deze scenario's werden in de 3D-kaart geplaatst, waarbij wij samen met vertegenwoordigers van de gemeente en de brede overleggroep Middag-Humsterland keken naar het effect hiervan op het landschap. Deze 3D-aanpak bevestigde dat windparken in dit open landschap niet wenselijk zijn en maakte daarnaast duidelijk dat het niet altijd verstandig is om landschappelijke elementen als aanleiding voor de plaatsing van windmolens te gebruiken. Het beeld van een dijkje bijvoorbeeld, bleek bij plaatsing van windmolens rommelig te worden. De 3D-kaart liet bovendien zien dat kleine windturbines in dit open landschap uitsluitend op een erf of direct tegen een dorp aan kunnen worden geplaatst. Meer dan twee windturbines bleek onwenselijk omdat de lange lijnen die hierdoor ontstaan niet in het kleinschalige mozaïeklandschap van Middag-Humsterland passen.
De gemeenteraad van Zuidhorn stemde in met de criteria die wij op basis van deze aanpak ontwikkelden. De gemeente verzocht ons om toekomstige voorstellen voor de plaatsing van windmolens en zonnepanelen langs deze criteria te leggen.

Ontwikkeling ruimtelijke beleidslijn zonneterreinen Westerkwartier

Nadat wij in 2016 voor de gemeente Grootegast een ruimtelijke beleidslijn voor zonneterreinen ontwikkelden, vroegen de gemeenten Leek en Zuidhorn ons in 2017 om voor hun grondgebied hetzelfde te doen. In deze visies zochten wij naar logische ruimtelijke aanleidingen voor de ontwikkeling van zonneterreinen. De visies benoemen relevante principes voor de afweging van locaties en de omvang hiervan en voor het ontwerp en de inpassing van zonneterreinen. De drie visies die er nu liggen, worden in 2018 samengevoegd tot één ruimtelijke visie op zonneterreinen in de nieuwe gemeente Westerkwartier. Ook het grondgebied van de huidige gemeente Marum wordt hierin meegenomen.

Zonnepanelen op monumenten en in beschermd dorpsgezicht

Het contrast tussen een historische omgeving en zonnepanelen met hun uitgesproken technische uitstraling, kan ertoe leiden dat zonnepanelen de beeldwaarde van een monument behoorlijk kunnen aantasten. Dit betekent niet dat monumenten en zonnepanelen nooit samengaan, juist hier geldt dat het de uitdaging is om oplossingen te vinden die in alle opzichten duurzaam zijn. Dat dit mogelijk is, bewees bijvoorbeeld de eigenaar van een rijksmonument in Winsum. Het bijzondere pand is gebouwd in de stijl van de Amsterdamse School en kent zakelijk-expressionistische invloeden. Zonnepanelen kunnen behoorlijk afbreuk doen aan het waardevolle architectonische beeld. Om dit te voorkomen, stelde de eigenaar voor deze op een plat dak te plaatsen dat zodanig hoog is dat de panelen vanuit de openbare ruimte onzichtbaar zijn.

Ook in beschermd dorps- en stadsgezicht is het beleid ten aanzien van zonnepanelen terughoudend omdat ze ten koste van het historische, en dus ook beschermde, beeld gaan. In Warffum bijvoorbeeld, leidde dit tot een afgekeurde aanvraag. De reactie van de aanvrager hierop bracht aan het licht dat andere eigenaren van panden in ditzelfde

Verscholen zonnepanelen op een rijksmonument in Winsum

beschermde dorpsgezicht zonder vergunning zonnepanelen hadden geplaatst. De gemeente Eemsmond vroeg daarop Libau om alle panden in het beschermde dorpsgezicht individueel te bekijken en aan te geven of en op welke wijze hierop zonnepanelen geplaatst kunnen worden. Op basis van de criteria die de gemeente daarna opstelde, hebben wij inmiddels 59 panden beoordeeld waarop al eerder zonnepanelen geplaatst waren. Het merendeel hiervan voldeed aan de criteria.

In het beschermd dorpsgezicht van Beesterhoogen tussen Beerta en Nieuw Beerta kreeg de eigenaar van een agrarische onderneming toestemming om een loods te bouwen waarvan het hele dak bestaat uit transparante zonnepanelen. De betreffende agrarisch ondernemer gaat ervan uit dat een belangrijk deel van zijn machinepark over een aantal jaren elektrisch rijdt. De boerderijen in dit beschermde dorpsgezicht zijn karakteristiek maar in de loop van jaren zijn al meerdere nieuwe loodsen dichtbij de bestaande bebouwing neergezet. In het plan dat dat nu werd ingediend, zijn de zonnepanelen integraal onderdeel van het ontwerp voor de loods. De eigenaar kreeg het advies de loods verder naar achter te plaatsen en de ruimte aan de voorkant zodanig opnieuw in te richten dat de schuur landschappelijk wordt ingepast.

Welstandsbeoordeling zonnevelden

De welstandscommissies kregen in 2017 meerdere plannen voor zonneparken voorgelegd. Daarbij viel met name het grote verschil in kwaliteit op. De betrokken welstandscommissies vinden het van groot belang dat een zonnepark op een natuurlijke wijze wordt opgenomen in het landschap en dat de technische uitstraling gemaskeerd

wordt. Ook het beeld van een zonneveld vanuit de omliggende bebouwing is een belangrijk criterium bij de beoordeling.
In de gemeente Aa en Hunze bijvoorbeeld, diende het Waterschap Hunze en Aa's een plan in voor de realisatie van een zonneveld naast een bestaand waterzuiveringsterrein. De zonnepanelen, waarvan de opbrengst uitsluitend wordt ingezet in het kader van de zuivering van water, lagen in eerste instantie open in het landschap, zonder richting of aansluiting op het terrein waarbij ze horen. Overleg leidde tot een goede landschappelijke inpassing, waarbij de bestaande sloot en bomen werden verplaatst en het aantal bomen werd uitgebreid. Het veld met zonnepanelen kwam hierdoor binnen de slootcontour van het waterzuiveringsterrein te liggen en kreeg hier visueel aansluiting mee. In het inrichtingsplan was bovendien nagedacht over de plaatsing van bijvoorbeeld hekwerken en transformatoren.
Een zorgvuldig opgesteld landschapsplan en een inrichtingsplan waren er wel bij de indiening van het plan voor een honderd hectare groot zonneveld in het open landschap van de gemeente Vlagtwedde. Onderdeel van dit plan vormt een strook waarin plaats gemaakt is voor blauwe bessenteelt en een wild bloemenmengsel.

Advisering plaatsing windturbines

Een groeiend aantal agrarisch ondernemers plaatst één of twee kleinschalige windturbines van EAZ op het erf. Dit bedrijf vraagt ons bij alle plannen voor plaatsing van een windturbine op een boerenerf om een plaatsingsadvies. Een zodanige inpassing dat dit niet ten koste gaat van de landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit staat daarbij voorop. De plannen gaan, voorzien van het plaatsingsadvies, naar de welstandscommissie die vervolgens een definitief advies uitbrengt.

De grote windturbines die bij de Eemshaven en Delfzijl-Zuid geplaatst zijn, vallen onder het bevoegd gezag van de provincie Groningen. De Omgevingsdienst Groningen betrok de welstandscommissie in een vroegtijdig stadium bij de plannen en gaf ruimte aan de advisering.

RESTAURATIESCHILDERS KARIN VELDMAN EN JANTINA VELTMAN:

‘WE VOELEN DAT WE IN EEN TIJDLIJN WERKEN’

“Het feit dat wij zien wat mensen voor ons met dit plafond deden en dat iemand anders later weer ons werk tegenkomt, maakt dit werk heel bijzonder. Je komt de naam tegen van een collega van eeuwen geleden, een jaartal of een persoonlijke boodschap die iemand achterliet. Het is heel erg inspirerend om te voelen dat je in een tijdlijn werkt en onderdeel bent van een groter geheel. Alleen al dat besef maakt dat je met heel veel liefde en aandacht werkt.”

“Als wij de lagen schilderwerk van een plafond of muur afpellen, wordt de geschiedenis voelbaar en zichtbaar en gaat elke stukje leven. Het leven zou heel erg schraal worden als we dat met de witkwast lieten verdwijnen.”

Jantina Veltman en Karin Veldman restaureren het schilderwerk van monumentale panden in de drie noordelijke provincies van ons land en soms ook daarbuiten. Ten tijde van dit interview zijn ze bezig met de restauratie van het gewelf en de gekleurde ribben en bogen van de dertiende eeuwse kerk in Woldendorp. De kerk wordt nog gebruikt voor erediensten en de eigenaar van de kerk wilde het interieur van de kerk ‘weer mooi hebben’ “Dat laatste kan ook een spanningsveld opleveren, want wij willen iets niet mooier maken dan het is, niet overrestaureren. Wat we wel doen, is onderzoeken wat voor dit monument de belangrijkste tijdlagen zijn en welke kleuren daarin gebruikt werden. De fresco’s die het gewelf van deze kerk sieren, dateren uit de dertiende en vijftiende eeuw en kennen daarnaast nog latere toevoegingen. Wij houden beide tijdslagen naast elkaar zichtbaar, herstellen ze in de oorspronkelijke kleur en maken de latere toevoegingen minder overheersend aanwezig.”

Het monument tot zijn recht laten komen

“Voor ons is er geen mooiste monument. Ieder monument dat zijn karakter toont, is mooi. Het is wat dat betreft heel erg jammer dat eigenaren van monumenten soms vinden dat zij hun eigen stempel op een pand moeten drukken en daarmee echt iets verloren laten gaan.

Wil je een pand herbestemmen of aanpassen aan de eisen van deze tijd dan levert historisch onderzoek meestal genoeg handvatten om dat met respect voor het monument te doen. De kozijnen, deuren of luiken van een pand bijvoorbeeld, kunnen in de loop van de tijd verschillende kleuren verf gehad hebben. Wij maken die kleurlagen zichtbaar en kijken, samen met de opdrachtgever, welke van deze kleuren ervoor zorgt dat het monument ook na herbestemming of verbouwing tot zijn recht blijft komen.” Karin en Jantina gaan daarbij soms overigens nog een stapje verder. De restauratie van een bedstedewand bijvoorbeeld, leidde ook tot kleurvoorstellen voor het overige schilderwerk in de bijbehorende kamer en het advies om een passend behang te zoeken. “De kamer is daardoor weer een geheel geworden. De rest van het huis was al zodanig verbouwd dat het oorspronkelijke karakter verdwenen is, alleen deze kamer vertelt nog een verhaal.”

Eerbetoon aan ouders

Het huis met de bedstedewand staat in schril contrast met een boerderij middenin Ruinen die nog volledig in oorspronkelijke staat was toen de twee broers die hier woonden Karin en Jantina inschakelden. ‘Hun ouders waren overleden en ze wilden uit eerbetoon aan hun ouders en uit respect voor de boerderij alles weer mooi maken. Eigenlijk gaat het daar voortdurend om, bij alles wat wij restaureren: een eerbetoon aan de mensen die hier voor ons leefden, verbondenheid met het grotere geheel en respect voor een gebouw. Daaraan voorafgaand gaan we op ontdekkingstocht en is er de opwinding als we iets vinden, vooral wanneer we vooraf te horen kregen dat er in een pand echt niets meer te ontdekken valt. We zoeken puzzelstukjes en passen die net zolang in elkaar tot we het hele verhaal in beeld hebben.”

Monumentale en archeologische waarden vertellen als geen ander het verhaal van de mensen die hier voor ons leefden en maken het mogelijk om het eigen verhaal hiermee te verbinden. Het besef dat hier duizenden jaren geleden al mensen liepen, laat veel mensen anders naar het landschap kijken. Een toenemend aantal gemeenten maakt ook het onzichtbare verhaal dat in het landschap schuilt daarom beleefbaar of ondersteunt plannen van dorpsbewoners of grondeigenaren op dit gebied.

De gemeente Aa en Hunze bijvoorbeeld, ontwikkelde het plan om in de omgeving van de begraafplaats in Rolde een archeologisch belevingspunt te realiseren. Archeologisch onderzoek vanwege het plan om de begraafplaats uit te breiden, maakte duidelijk dat hier in de late ijzertijd en de vroeg-Romeinse tijd al mensen woonden. De sporen die hiervan gevonden werden, bestaan uit resten van spiekers en kuilen die waarschijnlijk tot een celtic field behoord hebben. Er werden bovendien sporen aangetroffen uit de zesde tot achtste eeuw na Chr., waaronder twee à drie huiserven met huisplattegronden, hutkommen, kuilen en een waterput. Waarschijnlijk is hier sprake van de voorloper van het huidige esdorp Rolde. Een adviseur van Libau organiseerde en begeleidde het archeologisch onderzoek.

In de gemeente Borger-Odoorn leidden plannen voor waterberging en natuurontwikkeling bij de Hunze tot het verzoek aan een adviseur van Libau om de archeologische waarde van de betrokken gebieden in beeld te brengen. Zij droeg aansluitend plekken aan die in aanmerking komen voor verbeelding van de geschiedenis van dit gebied. Bezoekers kunnen daardoor straks niet alleen de nieuwe natuur beleven, maar ook de verrassende geschiedenis van het Hunzedal.

Bouwwerken en panden met een verhaal

Hoe groot het verhaal kan zijn waarmee een monument verbonden is, toont de luchtwachttoren die vlakbij de Duitse grens bij Schoonebeek staat. Deze toren geeft een gezicht aan de Koude Oorlog die in het begin van de jaren negentig ten einde liep en in onze tijd weer op lijkt te leven. De toren werd in 1954 gebouwd, als onderdeel van een landelijk netwerk van 276 luchtwachtposten waarvan een groot deel inmiddels gesloopt is. De toren bij Schoonebeek krijgt nu een nieuwe functie als uitkijktoren en wordt in dat kader gerestaureerd en voorzien van een nieuwe trap.

De voormalige katoenspinnerij in Veenhuizen is uiteraard verbonden met het verhaal van de Maatschappij van Weldadigheid en dus ook met de wijze waarop de samenleving bijna twee eeuwen geleden 'paupers' meende te moeten heropvoeden. Het succes van theaterstuk 'Het Pauperparadijs' dat na twee jaar in Veenhuizen gespeeld te zijn deze zomer in Carré wordt vertoond, laat zien hoezeer mensen in onze tijd in dergelijke verhalen geïnteresseerd zijn. Het pand van de katoenspinnerij werd in 1839 gebouwd als werkplaats voor de kolonisten van het Derde Gesticht en wordt tegenwoordig gebruikt als woonhuis. Een deel hiervan werd al weer jaren geleden door brand verwoest. De eigenaar diende een plan in voor de uitbreiding van de woning in de vorm van een reversibele aanbouw op de plek van het door brand verwoeste deel. Om de beschadigde gevel, en dus ook de bouwgeschiedenis van het pand, zichtbaar te houden, wordt de nieuwbouw verdiept aangelegd.

Monumentale bruggen: verbinding in de tijd

Monumentale bruggen verbinden niet ‘slechts’ twee overzijden, maar maken bij uitstek ook ontwikkelingen in de samenleving zichtbaar. Alleen al het feit dat ze de status van monument hebben, vertelt dat hun waarde verder reikt dan een verbindingsfunctie. Op een mooie plek ten oosten van Glimmen bijvoorbeeld, ligt een houten brug over de Drentse Aa. Deze is aangewezen als gemeentelijk monument en moet vanwege de technische staat ervan vervangen worden. Het eerste ontwerp voor de nieuwe brug week op cruciale punten zodanig af van de oude, dat de monumentencommissie het ontwerp afwees. Een tweede ontwerp deed meer recht aan de monumentale waarden die de brug en de landschappelijke setting vertegenwoordigen.

De eigenaar van een monumentale brug over de Usquerdermaar bij Usquert zocht naar mogelijkheden om deze niet alleen te herstellen maar ook aan te passen aan de eisen van deze tijd. De ophaalbrug werd in de negentiende eeuw in het verlengde van een oprijlaan naar een boerderij bij Usquert neergelegd en bood in onze tijd een te smalle doorgang aan de grote landbouwmachines die erover heen rijden. Het plan dat de eigenaar ontwikkelde was gericht op herstel van de hierdoor ontstane schade, restauratie van een aantal houten onderdelen en het verbreden en lichtelijk verhogen van de brug.

Het eenvoudige en ijle karakter van de brug en de oorspronkelijke onderdelen hiervan worden in het plan zoveel mogelijk gerespecteerd. De verbreding is reversibel en afleesbaar.

Karakteristieke waarden: waard om te behouden

Niet alleen monumenten, ook karakteristieke panden dragen in hoge mate bij aan de herkenbaarheid en visuele waarde van een plek. Libau ontwikkelde in dit kader voor een aantal gemeenten een lijst met karakteristieke panden, in alle gevallen in nauwe samenspraak met lokale deskundigen en betrokkenen. In Hoogezand-Sappemeer bijvoorbeeld, leidde dit tot een lijst met 388 karakteristieke gebouwen.

Karakteristieke panden Sappemeer, gebouwd als bedrijfswoningen voor o.a. Silenka

Eén van de karakteristieke boerderijen in Weiwerd wordt ingericht als bedrijfsverzamelgebouw en ontvangstruimte

Dat sloop en vervanging van een karakteristiek pand ook eisen stelt aan het ontwerp voor het pand dat hiervoor wordt teruggebouwd, ondervond de eigenaar van een dergelijk pand in Exloo. Hij kreeg het advies om zowel in vorm als in hoogte van de dakvoet en de nok zo dicht mogelijk bij de karakteristieke waarden van het oorspronkelijke pand te blijven.

Herbestemming karakteristieke boerderijen Weiwerd

Hoewel het merendeel van de oude bebouwing in Weiwerd gesloopt is om plaats te maken voor het industriegebied bij de Eemshaven, is het stratenpatroon van de wierde nog herkenbaar en staan er nog twee boerderijen die aan het oorspronkelijke karakter van dit gebied herinneren. De wierde is archeologisch rijksmonument en de beide boerderijen zijn op de voorlopige lijst van karakteristieke panden geplaatst. De huidige eigenaar, Groningen Seaports, ontwikkelde plannen om deze boerderijen in te richten als bedrijfsverzamelgebouw. Eén van de boerderijen wordt bovendien ingericht als ontvangstgebouw voor het innovatieve bedrijventerrein Brainwierde Weiwerd. Het ontwerp dat voor de verbouwing hiervan werd ingediend, ging uit van de vervanging van het bestaande dak door een glazen dak en het creëren van een nieuwe ruimte tussen de schuur en het voorhuis. Advisering van de welstandscommissie leidde tot een rustiger uitstraling van het glazen dak en een zodanige overgang tussen schuur en voorhuis dat recht wordt gedaan aan de authentieke grondvorm van de boerderij. De welstands-commissie vond het in de bijzondere context van Weiwerd voorstelbaar dat de authentieke constructie van de boerderij met een glazen dak wordt bekleed.

Inventarisatie archeologie & cultuurhistorie

De gemeente Menterwolde vroeg Libau in 2017 om de archeologische, cultuurland-schappelijke en historisch-geografische waarden van haar grondgebied in beeld te brengen. De inventarisatie was nodig om voor de nieuwe fusiegemeente Midden-Groningen een zorgvuldig en eenduidig beleid te kunnen maken ter bescherming van archeologische en cultuurhistorische waarden. Wij brachten de landschaps- en bewoningsgeschiedenis in beeld, inventariseerden de archeologische (verwachtings) waarden en de cultuurlandschappelijke en historisch-geografische waarden. Het resultaat was een waardenkaart en een beknopte rapportage over de landschaps- en bewoningsgeschiedenis.

Interieur boerderij Weiwerd na herbestemming

30

Waar de aarde beeft, lijkt alles letterlijk en figuurlijk op losse schroeven te staan en staan de veiligheid en het welzijn van mensen voorop en onder druk. Hoe groot de impact hiervan is, bleek toen de bewoners van Overschild gevraagd werd om samen met een aantal deskundigen na te denken over de toekomst van dit dorp dat bijna voor de helft gesloopt en opnieuw opgebouwd moet worden. Als de bodem onder je bestaan wegvalt, is er geen ruimte meer om na te denken over de toekomst.

De impact van de aardbevingen op Overschild is enorm en diezelfde impact hebben ze ook op individuele eigenaren en bewoners van panden in dit gebied. Hoe groter de nood, hoe groter de behoefte aan ondersteuning. Om monumenteneigenaren te ondersteunen, besloot de provincie Groningen vorig jaar het **Erfgoedloket** in het leven te roepen. Libau was één van de organisaties die in het kader van de openbare aanbesteding een offerte indienden. Toen wij in het najaar van 2017 te horen kregen dat wij dit loket mochten gaan organiseren, ging het vrijwel onmiddellijk daarna van start. In de eerste vijf maanden van het bestaan van het Erfgoedloket werden hier al 182 vragen neergelegd. Het merendeel hiervan gaat over het herstel van schade met behoud van monumentale waarden. Eigenaren van monumenten willen bovendien weten hoe zij als eigenaar zo sterk kunnen staan dat zij het goede voor hun pand kunnen doen. Een groot deel van de vragen is emotioneel van aard en heeft betrekking op processen, een kleiner deel is inhoudelijk van aard. Ook eigenaren van panden die geen monumentale status hebben, melden zich bij het loket, evenals mensen die buiten het officiële aardbevingsgebied wonen.

De kerk in Garmerwolde is herbestemd tot museum voor het religieuze feest

Erfgoedadviesteam

Het Erfgoedloket wordt ondersteund door het Erfgoedadviesteam dat alle deskundigheid in huis heeft om vragen van monumenteneigenaren te kunnen beantwoorden. Naast de deskundigheid die Libau zelf in huis heeft, schuiven ook externe deskundigen op afroep bij het Erfgoedadviesteam aan. Daarbij valt te denken aan constructeurs en bijvoorbeeld juristen die gespecialiseerd zijn in ruimtelijke vraagstukken.
Ook vragen van gemeenten die betrekking hebben op de aardbevingsproblematiek in relatie tot monumentale panden, worden door het Erfgoedadviesteam behandeld. De NCG schakelt het team in bij de ontwikkeling van plannen voor de versterking van monumenten of onderdelen daarvan.

Programma Herbestemming

Nadat de NAM in 2015 vijf miljoen euro beschikbaar stelde voor de instandhouding van monumenten in aardbevingsgebied, dienden 85 eigenaren van monumenten een herbestemmingsplan in met de vraag of het voor deze regeling in aanmerking zou kunnen komen. Zes hiervan werden goedgekeurd en dit jaar volgen er naar verwachting nog zes. Libau is kartrekker van het programma en wordt daarbij ondersteund door een programmateam, bestaande uit vertegenwoordigers van alle betrokken gemeenten, de

Kerk Garrelsweer: bouwkundige versterking

RCE, de provincie en organisaties die actief zijn op het gebied van cultureel erfgoed. Een groot deel van de herbestemmingsplannen wordt ingediend door groepen bewoners die een plan ontwikkelen voor een publieksgebouw in hun omgeving. Alle plannen worden in eerste instantie bij Libau ingediend. Wij denken mee over de mogelijkheden, schakelen waar nodig een specialist in en helpen om de plannen haalbaar te maken en gerealiseerd te krijgen. Met het oog op het laatste kijkt ook de monumentencommissie van Libau in een vroegtijdig stadium mee en schakelen wij ook eventuele gemeentelijke monumentencommissies in.

Plannen die wat ons betreft in aanmerking komen voor ondersteuning vanuit het Programma Herbestemming Monumenten, gaan via het programmateam naar de NCG en vervolgens naar de NAM. Deze bepaalt welke plannen uiteindelijk gehonoreerd worden. In 2017 waren dat bijvoorbeeld de kerk van Garmerwolde, de voormalige hervormde kerk van Kloosterburen en molen De Hoop in Middelstum. Concreet betekent dit dat de Stichting Oude Groninger Kerken de kerk van Garmerwolde met ondersteuning vanuit dit programma gaat herbestemmen tot 'museum voor het religieuze feest'. De betrokken kerk in Kloosterburen is eigendom van de dorpscoöperatie Klooster & Buren. Deze nam het initiatief om de kerk te herbestemmen tot een multifunctionele ruimte ten behoeve van het dorp. In de molen in Middelstum worden een streekwinkel en een bed & breakfast gerealiseerd. Het oude pakhuisje dat ooit bij deze molen stond wordt nu op een moderne manier teruggebouwd.

Pilot bouwkundige versterking kerk Garrelsweer

De voormalige hervormde kerk in Garrelsweer was in 2017 onderwerp van een pilotstudie gericht op bouwkundige versterking in het licht van de aardbevingen. Daarbij werd met name ook gekeken naar de toren, die langzaam losscheurt van het schip van de kerk. Het resultaat van de studie is dat zowel de toren als het schip op inventieve, veelal onzichtbare en omkeerbare wijze worden versterkt. Een flexibele koppeling verbindt beide gebouwdelen en zorgt ervoor dat ze allebei op hun eigen wijze op aardbevingen kunnen reageren.

Versterken en verduurzamen woningen

De welstandscommissie beoordeelde in 2017 de plannen voor het versterken en verduurzamen van zo'n 340 woningen in de gemeenten Appingedam, Eemsmond, Loppersum, Ten Boer en Delfzijl. 212 hiervan staan in Appingedam. Hoewel tijdsdruk er in

Molen de Hoop is herbestemd tot streekwinkel en b&b

alle gevallen toe leidt dat de kwaliteit van de plannen onder druk staat, blijkt de opgave vooral bij naoorlogse twee-onder-één kapwoningen een hele lastige te zijn. In Appingedam leidde dit bijvoorbeeld tot het verdwijnen van een karakteristiek gevelbeeld, in een bouwstijl verwant aan de Delftse School.

Nieuwbouw kindcentra

De behoefte aan scholen waarin volwassenen en kinderen bij een aardbeving veilig zijn, in combinatie met maatschappelijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in het onderwijs, leidde tot het besluit om een groot aantal scholen te slopen en te vervangen door nieuwbouw. Een deel van deze scholen werd vervolgens getransformeerd tot kindcentrum. In Loppersum, Stedum en Middelstum bijvoorbeeld. In alle plannen werd ook een ontwerp voor de buitenruimte meegenomen. In Middelstum leidde dit tot vrije, organische vormen voor de buitenplekken bij de lokalen en de bibliotheek. De ruimte rond het kindcentrum in Stedum wordt ingericht als erf. Een keuze die bijdraagt aan de landschappelijke inpassing van het plan.

Sloopaanvragen karakteristieke panden

In de zomer van 2016 paste de provincie Groningen haar Omgevingsverordening (POV) zodanig aan dat alle aanvragen voor (gedeeltelijke) sloop van karakteristieke panden in de 9 bevingsgemeenten voor advies moeten worden voorgelegd aan de monumenten-commissie. Een groeiend deel van de betrokken gemeenten heeft een lijst met karakteristieke panden. Waar dit niet het geval is, moeten alle sloopaanvragen worden voorgelegd en beoordeelt de monumentencommissie in de eerste plaats of het betreffende pand karakteristiek is. Evenals in 2016 ging ook in 2017 het merendeel van de aanvragen over schoorstenen. De monumentencommissie vindt dat schoorstenen een onlosmakelijk onderdeel zijn van de architectuur van het pand en vaak een belangrijke beeldwaarde hebben. Zeker bij karakteristieke panden moet daarom in de eerste plaats worden onderzocht of versterking van de schoorsteen het veiligheidsrisico kan wegnemen. Lukt dat niet, dan is een zorgvuldige vormgeving een vereiste.

Nieuwbouw Kindcentrum Middelstum

Veilig stellen en versterken schoorsteen op boerderij Usquert

De schoorsteen op de bijschuur van een monumentale boerderij in Usquert werd met het oog op de veiligheid bij aardbevingen uit voorzorg en steen voor steen uit elkaar gehaald. De schoorsteen werd gebouwd toen de toenmalige boer in het voorste deel van deze bijschuur een woning voor de eerste arbeider realiseerde. Deze boer was één van de voorvechters van goede huisvesting voor boerenarbeiders, een verhaal dat mede dankzij de schoorsteen in beeld blijft. Een inventieve oplossing bood de kans om de schoorsteen inwendig te versterken en voorkwam oplossingen die het externe beeld van de schoorsteen aantasten.

Overzichtskaart adviesaanvragen
omgevingsverordening provincie Groningen

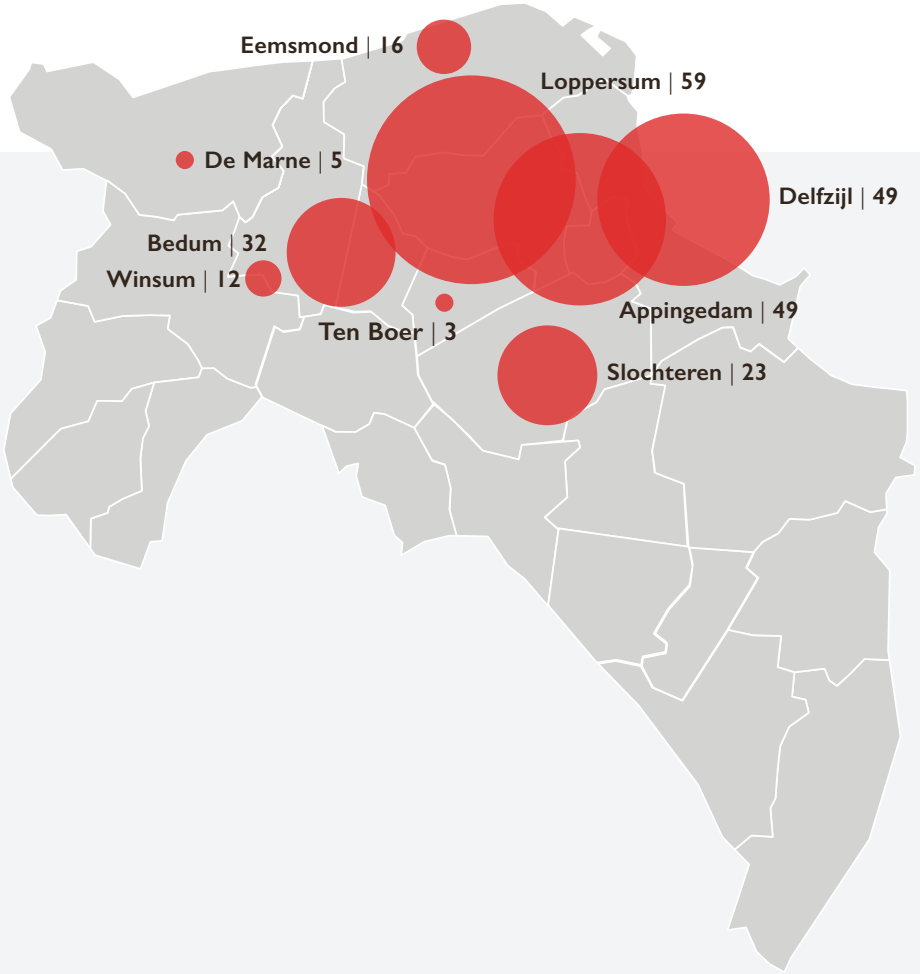

GEKE HOOGSTINS, BEELDEND KUNSTENAAR EN LANDSCHAPSTHEATERMAKER:

‘DE GESCHIEDENIS VAN HET LANDSCHAP HELPT ONS ONSZELF IN PERSPECTIEF TE ZIEN’

“Niets staat op zichzelf, alles heeft geschiedenis en is onderdeel van een groter verhaal. In het landschap waar je staat, kan een gletsjer geraasd hebben en waar nu een weiland ligt, voer ooit een man in een bootje over de Hunze. De zichtbare geschiedenis van een plek opent een tijdlijn, maakt het mogelijk om te zien hoe klein wij in het geheel zijn en laat je voelen hoe kwetsbaar alles is. Wie in het landschap het grote verhaal kan zien, realiseert zich dat alles altijd in beweging is en dat alleen menselijke emoties al duizenden jaren en overal ter wereld dezelfde zijn.”

“Ik wil mensen laten voelen dat hier ooit mensen leefden. Offers brachten, hun kinderen wiegden, eten kookten. Niets van wat je in het landschap ziet, staat op zichzelf. Als je dat kunt zien, wordt het leven rijk.”

Geke Hoogstins woont in Eext en maakt de geschiedenis van haar omgeving voelbaar door te schilderen en landschapstheater te maken. Telkens probeert ze daarbij het grotere geheel te zien. Terugkijkend vanaf de plek waar ze nu staat, maar ook vanaf een bepaald punt opzij kijkend. “Vlakbij mijn huis, in het Zwanemeerbos bij Gieten, liggen 42 grafheuvels. Als ik daar sta, realiseer ik mij dat de hele wereld vol ligt met plekken waar mensen begraven liggen. Dat mensen daar rituelen deden en dat de overledene geschenken meekreeg in zijn of haar graf. Die ene plek tilt mij op naar een groter verhaal en zet mij aan tot nadenken over de vraag wat ik via mijn graf aan toekomstige generaties na zou willen laten. Ik heb kinderen weleens met die vraag laten werken. De antwoorden laten niet alleen zien wat voor hen van wezenlijk belang is, maar ook dat de waarde die daaronder ligt vrij universeel is. Die ene grafheuvel leidt ertoe dat vele kleine verhalen in een groot verhaal bij elkaar komen en maakt het tegelijk mogelijk om telkens de mens in dat verhaal te blijven zien. Voor mij is die mens de essentie. In onze tijd wordt alles gereduceerd tot cijfers, maar in het grote verhaal van onze geschiedenis tellen die cijfers die men nu zo belangrijk vindt op geen enkele manier mee. De zichtbare prehistorische laag in het landschap zorgt ervoor dat je dit kunt blijven voelen. Wat mij betreft mag die laag nooit uit het zicht verdwijnen.”

Noord op de schaal van Richter

Niet alleen de prehistorische laag, ook de zichtbare lagen uit latere tijden openen volgens Geke de tijdlijn die maakt dat we ons eigen handelen in een groter perspectief kunnen plaatsen. Waar die lagen onzichtbaar zijn geworden, opent zij ze in haar schilderijen of theaterstukken. In ‘Noord op de schaal van Richter’, dat over twee jaar gespeeld gaat worden, voeren filmbeelden het publiek bijvoorbeeld mee door de aardlagen onder hun voeten. ‘Ik wil laten zien wat zich voorafgaand aan een aardbeving in de bodem afspeelt. Hoe verzakkingen ontstaan, waarom ergens jarenlang geboord kan worden voordat de eerste aardbeving zich aankondigt en waarom die aardbevingen ook niet onmiddellijk ophouden als je stopt met boren. Ik wil de complexiteit zichtbaar maken en laten zien dat hier mensen wonen met dezelfde emoties en dezelfde kleine verhalen als de toeschouwers. Mensen die in een prachtig gebied met een enorm rijke historie leven. De ontstaansgeschiedenis van de stad Groningen en van het landschap eromheen is onderdeel van de collectieve geschiedenis van Nederland. Het ontstaan van een dorp op de hoge en droge plek in het landschap, het gevecht met het water en de plek waar handel ontstaat: het is het verhaal van heel Nederland dat in Groningen nog zichtbaar aanwezig is. Noord op de schaal van Richter wil mensen daarvan bewust maken, ze laten voelen dat dit niet alleen het probleem van de Groningers is. Ik wil het publiek bovendien laten zien dat die ene politieke of economische waarheid niet bestaat, dat onze gezamenlijke verantwoordelijkheid daarboven staat. Kijk wat de aarde voor ons betekent en ga daar naar terug om een echt duurzame oplossing te vinden. Samen.”

ADVIESAANVRAGEN GRONINGEN

GEMEENTEN	ARCHEOLOGIE			MONUMENTEN			HUISADVISEURSCHAP			MAATWERKGESPREKKEN		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Appingedam	10	12	13	12	9	14	0	0	0	0	0	0
Bedum	4	3	6	9	4	11	0	0	0	1	0	0
Bellingwedde	0	0	2	8	3	3	1	3	4	2	0	0
Delfzijl	32	30	27	6	7	15	0	0	1	3	4	0
Eemsmond	26	26	19	22	17	25	8	11	9	0	1	0
Grootegast	4	1	5	1	0	1	4	8	7	3	2	1
Groningen	0	0	0	pm*	pm*	pm*	0	0	0	1	0	0
Haren	27	14	15	8	6	7	7	2	12	0	0	0
Hoogezand-Sappemeer	6	5	4	pm*	pm*	pm*	0	0	0	0	0	1
Leek	3	3	0	2	0	1	0	0	0	1	0	1
Loppersum	23	21	20	23	31	33	0	0	3	4	0	0
De Marne	4	8	7	13	8	10	0	0	0	0	0	0
Marum	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Menterwolde	0	3	6	1	3	0	0	0	0	2	1	2
Oldambt	57	34	40	9	7	6	0	0	0	0	0	0
Pekela	3	3	3	0	3	1	0	0	0	1	0	1
Slochteren	9	5	6	5	8	15	2	2	3	7	0	1
Stadskanaal	2	2	3	2	2	3	0	0	0	2	0	1
Ten Boer	8	4	10	2	7	6	0	0	0	0	0	0
Veendam	11	9	8	pm*	pm*	pm*	0	0	0	4	4	0
Vlagtwedde	2	1	1	6	4	2	1	4	1	4	0	1
Winsum	12	13	10	9	6	19	5	4	3	1	0	0
Zuidhorn	11	5	8	2	2	1	0	0	0	4	1	0
*eigen commissie												
Totaal	**254**	**202**	**213**	**141**	**127**	**174**	**28**	**34**	**43**	**40**	**13**	**9**

ADVIESAANVRAGEN GRONINGEN

GEMEENTEN	WELSTAND					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Appingedam	61	49	69	65	70	109
Bedum	42	63	49	52	55	65
Bellingwedde	42	45	45	47	35	35
Delfzijl	92	79	90	118	97	104
Eemsmond	105	109	114	103	105	132
Grootegast	58	83	74	75	80	97
Groningen	1049	1174	1353*	pm*	pm*	pm*
Haren	91	115	106	107	118	162
Hoogezand-Sappemeer	86	76	57	70	80	110
Leek	83	101	79	127	138	140
Loppersum	59	64	91	135	340	129
De Marne	59	45	56	54	49	38
Marum	22	1	1	0	0	2
Menterwolde	46	53	36	42	46	42
Oldambt	150	109	111	103	125	166
Pekela	42	43	31	25	29	25
Slochteren	83	84	60	82	132	80
Stadskanaal	122	86	81	117	127	111
Ten Boer	44	40	37	36	45	49
Veendam	84	54	63	84	86	92
Vlagtwedde	116	91	78	58	59	87
Winsum	55	46	47	83	93	118
Zuidhorn	113	81	154	113	142	168
* Na oktober 2014 eigen commissie						
Totaal	**2704**	**2691**	**2882**	**1696**	**2051**	**2061**

ADVIESAANVRAGEN DRENTHE

GEMEENTEN	WELSTAND			ARCHEOLOGIE			HUISADVISEUR	MONUMENTEN		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2017	2015	2016	2017
Assen	0	0	0	8	7	6	0	0	0	0
Aa en Hunze	pm*	pm*	pm*	43	42	38	0	1	1	2
Borger-Odoorn	95	88	88	35	35	35	0	2	5	2
Coevorden	147	0	0	32	7	1	0	2	0	0
De Wolden	12	11	8	13	9	13	0	4	4	2
Emmen	269	174	172	0	0	0	0	5	5	6
Hoogeveen	100	87	79	0	0	0	0	4	2	1
Midden-Drenthe	pm*	pm*	pm*	19	14	17	0	6	4	2
Meppel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Noordenveld	135	118	129	16	17	18	1	7	7	5
Tynaarlo	234	257	207	0	0	1	0	3	3	9
Westerveld	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
*eigen commissie										
Totaal	**992**	**735**	**683**	**166**	**131**	**129**	**1**	**34**	**31**	**29**

BALANS PER 31 DECEMBER 2017

ACTIVA In euro's	31 DEC. 2017	31 DEC. 2016
MATERIËLE VASTE ACTIVA		
Terreinen en gebouwen	486.970	497.091
Inrichtingskosten	23.725	28.523
Kantoorinventaris	15.761	11.128
	526.456	536.742
FINANCIËLE VASTE ACTIVA		
Deelneming	10.000	10.000
VORDERINGEN		
Debiteuren	215.335	252.042
Belastingen en sociale lasten	11.361	0
Overige vorderingen en overlopende activa	128.888	314.564
	355.584	566.606
LIQUIDE MIDDELEN		
Banken	963.762	493.496
	963.762	493.496
	1.855.802	**1.606.844**

PASSIVA	31 DEC. 2017	31 DEC. 2016
EIGEN VERMOGEN		
Kapitaal	1.403.139	1.271.512
Onderhoudsreserve	71.937	64.437
Steunpuntreserve	20.066	0
	1.495.142	1.335.949
KORTLOPENDE SCHULDEN		
Crediteuren	82.438	55.024
Belastingen en sociale lasten	44.967	46.867
Overige schulden en overlopende passiva	233.255	169.004
	360.660	270.895
	1.855.802	**1.606.844**

EXPLOITATIEREKENING 2017 LIBAU GRONINGEN

LASTEN In euro's	REKENING 2017	BEGROTING 2017	REKENING 2016
Personeelskosten	1.267.196	1.091.900	1.153.993
Huisvestingskosten	34.266	41.000	60.790
Kantoorkosten	56.921	55.000	57.384
Algemene kosten	146.358	126.250	142.299
Afschrijvingen	27.243	42.500	37.179
Rente baten en lasten ( )	682	2.500	2.946
	1.531.302	1.354.150	1.448.699
Kosten Steunpunt monumenten	313.588	666.000	566.907
Overige projecten	353.676	298.500	340.505
	667.264	964.500	907.412
Naar bestemmingsreserve Steunpunt	20.066	0	(97.601)
Resultaat na bestemmingsreserves Libau	131.627	(23.050)	(15.381)
	151.693	(23.050)	(112.982)
	2.350.259	**2.295.600**	**2.243.129**

BATEN In euro's	REKENING 2017	BEGROTING 2017	REKENING 2016
Adviesopbrengsten	780.059	650.000	724.747
Contributies	4.273	5.000	4.282
Overige opbrengsten	641.576	566.100	596.153
	1.425.908	1.221.100	1.325.182
Baten Steunpunt monumenten	333.654	666.000	469.306
Overige projecten	598.197	416.000	422.366
	931.851	1.082.000	891.672
Mutaties in reserves Libau	(7.500)	(7.500)	26.275
	2.350.259	**2.295.600**	**2.243.129**

ALGEMEEN

De exploitatierekening Libau Welstands- en monumentenzorg 2017 sluit af met een positief resultaat na bestemmingsreserve van € 131.627.
Het gehele resultaat is toegevoegd aan het kapitaal van Libau Welstands- en monumentenzorg. Het resultaat is negatief beïnvloed door een mutatie in de onderhoudsreserve van € 7.500.
De activiteit Steunpunt monumenten sluit af met een positief resultaat van € 20.066.
Het gehele resultaat is toegevoegd aan de Steunpuntreserve.

ACTIVA

De restwaarde van terreinen en gebouwen is gesteld op € 340.335. Afschrijving vindt plaats tot deze waarde over een periode van 30 jaar.
Op de verbouwings- en inrichtingskosten wordt afgeschreven over een periode van respectievelijk 30 en 10 jaar.
De kantoorinventaris (apparatuur) wordt afgeschreven in 3 jaar.
De deelneming betreft Groninger Monumenten Fonds N.V.

PASSIVA

Het kapitaal ultimo 2017 bedraagt na toevoeging resultaat (€ 131.627) in totaal € 1.403.139.
Aan de onderhoudsreserve is in het boekjaar € 7.500 toegevoegd.
De Steunpuntreserve heeft betrekking op de activiteiten van het Steunpunt en bedraagt na toevoeging van het resultaat 2017 € 20.066 positief.

LASTEN

De personeelskosten betreffen salarissen, sociale lasten en pensioenpremies, reis- en overige kosten personeel en inhuur van derden.
De post huisvestingskosten omvat onderhoud pand en vaste lasten, schoonmaakkosten, huishoudelijke kosten, nuts- en overige huisvestingskosten.
De post kantoorkosten omvat kantoorbenodigdheden, drukwerk, onderhoud en klein aanschaf, porti-, telefoon- en internetkosten.
De post algemene kosten omvat accountant- en administratiekosten, vakliteratuur, contributies, verzekeringen, vergader-, representatie- en commissiekosten en overige algemene kosten.
De post afschrijvingen omvat de afschrijving van verbouwingen, inrichting en (kantoor) inventaris.
De activiteiten van het Steunpunt monumenten worden uitgevoerd door Libau Welstands- en monumentenzorg o.a. op basis van budgetsubsidies van de Provincie Groningen.

BATEN

De contributies zijn gebaseerd op 1,5 eurocent per inwoner met een minimum van € 30 en een maximum van € 225.
De post overige opbrengsten omvat voornamelijk de dienstverlening aan de Gemeente Groningen (stedelijke welstandcommissie) en de doorberekening van personeels- en overige kosten aan Steunpunt monumenten en aan de Monumentenwacht Groningen.

Libau
Hoge der A 5
9712 AC Groningen
Telefoon 050 312 65 45
E-mail: info@libau.nl
www.libau.nl

Colofon

Uitgave: Libau, adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit in Groningen en Drenthe

Tekst & interviews: Marlijn Nijboer

Foto's: Jacques Sambrink (omslag), Hems Zwier (p.10), Jan Krol (pag. 19 bovenaan), Peter Karstkarel (pag. 23 links), EAZ Wind (pag. 23 rechts), Veldman & Veltman (pag. 24), Provinciale Monumenten Drenthe (pag. 26 links), Gemeente Noordenveld (pag. 26 rechts), Peter Karstkarel (pag. 30, pag. 31 links en pag. 33 links), Jannie Bos (pag. 31 rechts), Martin Bierman (pag. 35). Overige foto's: Libau

Ontwerpschetsen, schilderijen en perspectiefbeelden: C.S. Guren (pag. 12), KAW Architecten (pag. 13 linksboven), Hendrik F. Klinkhamer Architect (pag. 13 rechts), bdg architecten (pag. 14), KLEIN architecten (pag. 16), Abel Groenewold (pag. 18 en pag. 19 rechtsonder), Holstein Restauratie Architectuur (pag. 27 links), Mint Architecten (pag. 28 en 29), TENW Architecten Adviseurs (pag. 32), Geke Hoogstins (pag. 34). Overige: Libau

Vormgeving: Gerard L.J. de Vries
Druk: Zalsman Groningen
juli 2018